

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

Bánffy.

A hét politikai eseménye: Bánffy Dezső báró képviselőházi beszéde. A Jövendő eredeti programjához híven, amely szerint hasábjain minden megokolt véleménynek helyet ad: ezt az alkalmat felhasználta arra, hogy két, nem teljesen egyforma mértékkel mérő és különféle szempontokból kiinduló kiváló publicista dolgozatát közölje.

I.

Nem kicsiny dolog az olyan magyar embert az ellenzéken látni és hallgatni, a ki naponta parolázhatott az osztrák császárral és a ki hű és veritábilis tanácsadója volt a magyar királynak. Egy obsitos, a ki igazmondó és a kinek ilyenfajta mondatfűzései: «Azt mondtam a felséges úrnak», «Kegyelmes királyom azt válaszolta nekem» még magyar ember fülébe nem csengtek, hacsak a Hány János verseiből nem; azok pedig nem voltak igazak.

És a Bánffy Dezső legfőbb varázsereje, hogy tetőtől talpig igaz ember. Igaz magyar hazafi, igaz szókimondó demokrata, igaz jóságos szívű. És ha kérdik, nem köntörfalaz és a mit mond az olyan igaz, hogy — aktaszerű.

Ez az ő politikai sikereinek a titka. Pedig hogy a sikere nagy, azt még az ellenlábasai sem tagadják. Hogy némán hallgatta a szűzbeszédét a hallgatásra és hajbókolásra trainirozott kormánypárti oldal, az semmi, de hogy a kánikula dacára olyan nagy számmal jöttek be és csüggtek ajkán, az már több a jólneveltség követelményénél és hogy legelkeseredettebb ellenségei: Ugronék, néppárték a Kossuthékkal egyesülve tapsoltak, gratuláltak a szűzbeszédével megifjúhodott Bánffynak, az már abszolút sikert jelent.

De ha az egyéni varázsa volna a sikerének egyedüli rugója, akkor Bánffy nem lett volna oly szenvedélyesen gyűlölt kuruc miniszterelnök.

Ezért állítom, hogy a Bánffy kurucsága csak az ellenzéki Bánffynak áll kurucul. De még a harcsabajsa is merészebb, kurucabb, mióta a kormány padjaival szemben áll. Ámde ha jól is áll Bánffynak a kurucsága, mégis csak a fringijával, a programjával megveszi a magyar ember szívét. És büszkék lehetünk reá, hogy nemcsak a szép, suhogó selymes nemzetiszín lobogójának a chauvinségével, hanem a szürke gazdasági kérdésekkel, az önálló vámterülettel.

A gazdasági függetlenség erős hangoztatása tette népszerűvé Bánffyt és Bánffy tette népszerűbbé a gazdasági függetlenséggel a gazdasági politikát.

Az a nagy emberek nagyságának titka, hogy megsejditik koruk vajadásának akadályait és segítő vállaikkal neki állanak.

Titáni erőt ad a közóhaj a köz emberének és Sámsonként töri az szét a filiszteusok börtönét, a melyben újra megnőtt az ereje.

Nem Sisifuszi munkát végez ma az Ujpárt vezére, ha e pettyhüdt, megnyirbált erejű nemzet élére áll és munkás életének legnagyobb sikere lesz, ha kivívja hazánknak az önálló vámterületet.

Már pedig Bánffytól kitelik ez a siker. Ő, a kiről csak ma derül ki, hogy miniszterelnök korában is kuruc horvátverő memorandumokat írt királyának, ma a megújulás, a felszabadultság boidogító korában és érzetében nagyra képes nemzetéért.

Azért van a Bánffy szókimondó, nemzeti és liberális politikájának nagy jövője, nagy varázsa. És ha az ő pártja a Deák politika ellenére ma még nem mindenek szemében — possibilis, elhihetjük mi, hogy neki az ő programjának megvalósítása nem — impossibilis.

Surányi József.

II.

Le style c'est l'homme! Az ember olyan, a hogy beszél. Különösen a politikus. Akinek egész élete csak beszéd. Dicsősége, sikere, fölsülése és bukása — mind csak beszéd. Bánffy újjászületése is csak minapi képviselőházi beszédétől számítódik. A programját már egy félesztendeje tette közzé. A pártja már rég megalakult. Cikkeit, írásait, új elveit és meggyőződését is ismerik. És az egész világ mégis csak a beszédjét várta. E körül volt a legnagyobb izgalom, ezt előzte meg a legnagyobb várakozás. Ez a politikus sorsa. A művészt az alkotásában, az író a munkájában ismerik meg. A politikust a beszédéből. Ez megnehezíti a sikert. Az író otthon, szobája négy fala közt nyugodtan megírja munkáját, a művész megalkotja szobrát. Senki sem zavarja, nem bántja. Egy nagy terem izgatott hallgatósága nem kinozza a tekintetével. Nem teszi elfogulttá. Nem teszi félénkké és zavarodottá. A politikai szónok helyzete nehéz, sikere még nehezebb.

Bánffy átesett új pályája legnehezebb részén is. Beszélt. Mikor már vagy húsz percet szónokolt, megjelent a padja előtt a teremszolga az obligált pohár vízzel. Oda akarta tenni a tálcát Bánffy elé. Nagy a meleg, nagy az izgatottság; hát ha elszorul a torka. A legtöbb szónok nem is elégzik meg a vízzel. Pezsgőt és más üdítő italt rendel maga elé. Bánffynak nem kell a víz. Egy pillanatra sem akasztva meg a beszédjét, a jobbik kezével, mintha valami szónoki gesztust csinálna, eltolja maga elől a szolgát:

— Nem kell! — de azt csak pár ember hallja, mert aki messze ül, észre sem veszi, hogy egy tizedpillanatra megállt.

Nem kell a víz! A pszikologusok ám döntsék most el, mit jelent ez a három szó? Bántotta, hogy zavarja a szolgál, vagy virtust akart csinálni még abból is, hogy egy másfél-órás beszédhez, amelyhez más valakinek egy egész üveg vízre lenne szüksége, ő még egy kortyot sem iszik?! Ki tudja? Az én szememnek úgy tűnik föl, mintha azt mondta volna: Ejh, mit! Nem vizet iszom én. Beszélni akarok! Sokat, nagyot akarok mondani. Nem víz kell ahhoz!

Különben a víz sem tette volna jobbá a beszédet, mint amilyen volt. Nem volt szónoklat. Hiányzott belőle a szónoki mű minden kelléke. Nem voltak szépségei, költői hasonlatai, képei. Nem volt jótékony humora, nem volt gyilkos satirája. Egyhangú volt. Folyton csak előadott; csevegett. Mintha csak a folyosón beszélgetett volna valamelyik barátjával és neki mondta volna el a dolgokat. Nem kereste az összefüggést, nem helyezett súlyt a szerkezetre. Lazán ragasztotta egymásba a mondatait. A formával nem törődött. Mert nemcsak beszélni akart, hanem mondani is valamit. A beszédben is az akart lenni, amivel politikai pályájától öt év előtt elbucsúzott: tetteivel tényező. Ez az erős akarat a legszélsőségesebb kijelentésekre ragadtatta. A politika leggyakoribb eszközét, a megalkuvást, kompromisszumot, oportunitást nem akarta ismerni. Török, de nem hajlok. Ez az ő jelszava most! Célom: a nemzeti sovén politika. Tehát követelem is mindazt, a mi ezt a politikát erősítheti. Egyszerre, azonnal.

Ha Bánffy Dező még ma is miniszterelnök lenne és valaki az ellenzékéről elmondta volna az ő minapi beszédét, körülbelül így felelt volna:

— Legyen meggyőződve, tisztelt képviselőtársunk, hogy én is abban a meggyőződésben vagyok, mint Ön: nekünk erős, nemzeti állam kimunkáláson kell fáradozunk. De bocsánatot kérek, nagy különbség van a között mégis, hogy valaki szépen elszónokolja a gondolatait, a melyeket bizonyára minden magyar ember érez és a között a lehetőség között, a mely előtt abban a felelősségteljes állásban levő egyén áll, a melyet ez idő szerint a felséges uralkodó kegyelméből nekem van szerencsém betölteni. Tanácsolni kérem, én is tudnék, de méltóztatnék egyszer igen tisztelt képviselő úrnak erre a helyre állani és innen megpróbálni végrehajtását mindannak, a mit most oly szépen tetszett kifejtetni, megméltóztatnék győződni róla, hogy mennyi ezer és ezer akadály, számbaveendő körülmény jön itt figyelembe...

Vajjon mit felelne Bánffy Dezső, a képviselő, gróf Tisza Istvánnak, a miniszterelnöknek, ha így válaszolna a beszédére ?

Az igenis érdem, ha valaki miniszterelnök volt és egyszerűen felcsap ellenzéki vezérnek. A ki egyszer elvesztette akár a Felség, akár a parlament bizalmát, az természetesen nem ülhet többé abban a táborban, a melyben eddig ült. És csak az a természetes, hogy más táborban igyekszik diadalra juttatni azt a politikát, a melylyel eddig kormányozott. Az a kérdés jöhet tehát csak figyelembe: vajjon ugyanazt a politikát folytatja Bánffy ma is, mint a melyet miniszterelnök korában folytatott, illetve úgy cselekedett-e Bánffy miniszterelnök korában is, mint a milyen cselekedetet követel a mostani miniszterelnöktől? Nohát, mondjuk ki egyenesen, hogy nem! Sőt Bánffy maga megvallja, hogy például a horvát politikáját kifejtette Ő Felségének, de egy lépést sem tett, hogy azt meg is valósítsa. Ma az 1899. XXX. törvényczikkért tör lándzsát és nem tudja megmagyarázni, hogy öt évvel ezelőtt miért lelkesedett az ischli klauzuláért. Ma szociális, szabadelvű politikát sürget és ő volt az, a ki a nyakunkra hozta a cenzort, az éjjeli ügyész személyében; az ő belügyminisztere volt Perczel, a ki hajszát indított a szociálisták ellen, az ő igazságügyminisztere volt Erdélyi Sándor, a 16-ik sajtóparagrafus megteremtője! Ő mondta háromszinű vászonnak a nemzeti lobogót, ő illant el a Kossuth temetése elől, ő ültette a csendőrt a választási elnökök székébe, ő adott először példát a jogok eltiprására és a törvény meg nem tartására, annyira, hogy utódjának egyenesen e visszaélések megszüntetését kellett igérnie a jog, törvény és igazság hármasszavának a választásával! Hát van-e moralitás ebben a változásban, lehet-e bizalom ebben az átalakulásban?

Akárhogy válaszoljunk is azonban a kérdésre, egyet el kell ismerni: érdek, önzés nem lehet benne. Bánffy már minden volt, a mi csak ember Magyarországon lehet. Több már nem lehet. Hinni kell tehát a meggyőződésében. Sőt talán állítani lehet, hogy a tapasztalat is, a mit miniszter korában szerzett, erre készítette. Mert lehet, hogy Bánffy tényleg az volt, a minek miniszterre való kineveztetésekor hirdették: Ignorans. És csak az alatt a néhány év alatt tanult és csak most jött rá, hogy mi kell a magyarnak. A miniszterség iskola volt és most akar kilépni a gyakorlati életbe. Hibái és tévedései tanulságok, a melyeket jövő életének javára akar fordítani. A megalkuvást nem ismerő magyarsága nem is lehet más, csak fanatizmus, a hit legszélsőbb megnyilvánulása. Tehát mindenesetre tiszteletreméltó. De megérti-e ezt a finom disztinkciót a választók tömege, a mely nélkül elvégre a politikus ép úgy nem számít, mint a hadvezér katonák nélkül. És nem fogja-e a közvélemény örökké azt a Bánffyt maga előtt látni, a ki, mikor volt alkalma, nem úgy cselekedett, mint a hogy ma beszél? Ezen fog megfordulni a Bánffy új életének sorsa.

Nem az az igazi siker, ha valakiről sokat beszélnek, ha valakinek a beszédjét nagy izgalommal várják. Törvényeségi esetek hőseiről néha még többet beszélnek, a végtárgyalást még nagyobb izgalommal várják. Ezt mindig a körülmények okozzák. Egy volt miniszterelnök az ellenzéki vezér szerepében — nálunk eddig még egyáltalán nem látott jelenség. Hogyne keltené a legnagyobb érdeklődést! De ez még nem az illető érdeme és egyúttal diadala is. A külsőség ezuttal eltakarta a lényegét. (—ó.)

TŐKE ÉS MUNKA. Családi tanács volt a múlt héten Rotschildéknál. Alfonz, Gusztáv és Ödön bárók a családi tanács határozatából tíz millió frankkal apasztották meg a familia vagyonát. Nem kell megijedni, marad még Rotschild báróéknak. De érdekes, hogy ezt a tíz millió frankot olcsó munkásházák építésére szánták. A pénzt elküldték Trouillot kereskedelmi miniszternek, megírták, mit csináljon az állam a milliókkal s ezzel az ügyet a maguk részéről befejezettnak nyilvánították. A bourgeois kissé felmelegedett az ügyön, a tőkésék bosszankodtak, a proletárok egykedvűen fogadták a dolgot, Alfonz, Gusztáv és Ödön báró meg ezenközben elutazott Párisból. Valóban kár, hogy megszöktek a közérdek-lődés funkcionáriusai elől s egyetlenegy ujságírónak sem sikerült interviewban számot adni afelől: mi birta Rotschildékat a tíz milliós adakozásra. Az adatok hiányoznak. Mi marad más hátra, — kontemplálnak az emberek. Persze, érdekes magyarázatokban nincs hiány. A legkülömb valamennyi között a materialistáé, akinek a gazdaságos szempontjait nem vesztegeti meg a humanizmus legnagyobb lendülete sem. Ime, így glosszálja a Rotschildék cselekedetét:

A biztosításügy kiterjedt hálózata magához von már minden esély ellen való védekezést. Tűz, jég, élet, üveg, szállítmány, öngyilkosság, párbaj, halálos ítélet, betörés, lopás, már bevonult a biztosítási kötvényekbe. De ki biztosítja a milliomos életének zavartalan folyamatát? Ki biztosítja őket afelől, hogy a milliókon bőszülő indulat nem söpri el ezt a mai gazdasági berendezkedést, a kapitalizmus uralmát? A biztosító társaságok ezt a veszélyt nem veszik kötvényeikbe. És mivel a veszedelem imminens, a milliomosok ráfanyalodnak az önbiztosításra. Rotschildék nem most kezdik önbiztosítás révén megóvni a mai gazdasági berendezkedés fundamentumát. Nagy baj azonban, hogy a tíz millió frank, bár igen tekintélyes summa, kevés és kicsiny arra, hogy a kapitalizmus óriási területét biztosítsa az elemi károsodások ellen.

Szóval, a Rotschildék cselekedete szép, megkapó, követségre érdemes, de erősen belejátszik a magasabb egoizmus indoka. Ami persze nem von le a szociális célzatú alapítvány értékéből. Az ilyen egoisztikus lendületek többet érnek a kontinens sokszor megénekelt altruizmusánál. És néhány francia orvosdoktor, a ki csatázva csatázik a tuberkulózis ellen, örvendező szívvel köszönti most a három Rotschild bárót. Ez a tíz millió frank pár esztendő múlva már megváltoztatja a tuberkulotikus betegek francia statisztikai tábláját.

(H—u.)

Egy apostolról.

Utolsó tárcáiban — egy-két esztendő óta mindig úgy írt, mintha utoljára írta — a bölcseletés ligeteiben sétált. Kissé megrokkanva, kissé önmagán mosolyogva, szomorúan rezignált mosolygással. Az orvosok sosem voltak oly kíméletesek a betegekkel, mint mai napság, de kíméletességük olykor a legnagyobb áruló. Herzl Tivadar dr., a ki vasárnap meghalt, már jó ideje tudta, hogy szíve miatt — anatómiai és fiziológiai értelemben éppenséggel nem jó szív volt — halálra van szánva. Ez tette bölcseletkedését a mindenben való megnyugvás, a megbékélt rezignáció filozófiájává.

Ha már úgyis el kell válni az élettől és a mi a legszomorúbb, előre, szinte pontosan tudjuk jelölni a kalendáriumban a fekete napot, a melyen részünkre bekövetkezik a világ alkonya, akkor mire való a hősködés pózja, minek a lármás szavak és a szenvedélyes taglejtések barbár kultusza! Tárcáiban, melyeknek szavait a műértő babráló gondosságával szerette összekeresgélni, a lemondást hirdette, tetteivel azonban mindvégig az akció embere maradt. Sajátságos ellenmondás, a milyen nem ritkán a vérben is izgat bennünket. A száj halkán sír, szomorú zokszavakat suttog, de a szem kemény nézésű, bátran villogó, a száj aggodalmaskodását meghazudtoló.

A «Neue Freie Presse» lírizáló tárca-filozófusában, a ki ünnepi ajándékképpen bölcseleti mesékkal kedveskedett lapja olvasóinak, senki sem sejtette volna a Der Judenstaat revoltáló szerzőjét és a sionizmus vezérférfiát. Amaz, az író, világpolgár, a kozmopolita mindent megértő és mindent megbocsátó langymeleg, előkelően közönyös elveivel. Emez, az agitátor, szenvedélyes zsidó, csupa akadályokat leküzdő energia, fáradhatatlan munkabírási, támadásokat visszaverő, gúnyolódást semmibe sem vevő lelkesedés. Az író nem győzte folytonosan hangoztatni, hogy minden csak illúzió. A bölcs legyőzi vágyait, mert tudja, hogy vagy sosem teljesülhetnek, vagy ha valóvá válnak is, a valóság csak nagyon tökéletlen és halvány mása annak az álomképnek, a melyet a vágy színes ecsetje festett. Az agitátornak ellenben csupa hatalmas vágya volt és még a legilluzóriusabb

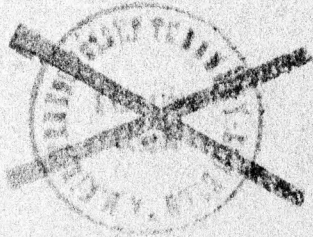
dolgokat is oly kézzel fogható valóságnak tartotta, a miben csak a rosszakarat kételkedhetik. Az író már régen lerakta a fegyvereket, a mikkel a hírnevet magához hódíthatta volna, az agitátor mindhalálig nem hagyta abba a fanatikus tusázást.

Miért küzdött? Komoly ideálokért, mint hívei vallották, vagy nevetséges utópiákért, mint csufolódó és gyűlölködő ellenségei kacagva és dühöngve hirdették? Objektív értelemben véve, az ügy, melyet megtett élete tartalmának és lelke vezérlő eszméjének, utópia lehetett, de neki a legszentebb ideál volt.

Rettentő nyomorúság látása, halálhörgés hallása keltette fel benne azt a gondolatot, hogy kibontja a sionizmus lobo-góját. Láta, hogy Romániában és Oroszországban ember-számba sem veszik a zsidókat, látta, hogy Európa nem segít rajtuk, Amerika pedig úgy fél és védekezik a nyomor ez inváziója ellen, mintha bélpoklosok mételyes serege készülne megostromolni az Újvilág kapuit. Fölébredt benne a mindennél erősebb szánalom. Hiába emelkedett filozófáló stílusában a modern elfogultságból való kivetkőzés álláspontjára, a honnan minden faji, nemzeti és felebaráti különbség teljesen elenyészik. Mihelyt elegáns íróasztala mellől kivonult a legkevésbé sem elegáns életbe, már csupa fajembernek érezte magát, a kinek idegein a leküzdhetetlen együttérzésnek, manap még kiderítetlen törvényeinél fogva, végig remeg minden fájdalom, mely egy másikat fajbelit éppen fajisága miatt ér.

Herzl Tivadar dr. békességes osztrák állampolgár, egy világlap kitűnően fizetett munkatársa, aki a maga jól ápolt bőrén sohasem tapasztalhatta, milyen kellemetlenség, sőt olykor katasztrófa is zsidónak lenni — mégis átérezte azt a piszkot, förtelmet, nyomorúságos szenvedést, melynek csúf színű hullámai összecsaptak a galíciai, romániai és oroszországi zsidók feje fölött. Átérezte szenvedéseiket és hatalmas hangot adott annak a régi váagnak, amelyet a szenvedések erősítettek meg és fokoztak soha el nem nyugvó nosztalgiává.

Igy lett a sionizmus ujjászítójává és vezetőjévé. Fellelése előtt a sionizmus csak vágyódás volt: a világszerte szétszórtan élő és rossz sorban tengődő zsidóknak az a sóvárgása, hogy idegen országokból, az elviselhetetlen szenvedések földjéről visszatérhessenek napkeleti hazájukba, ahol valamikor saját fejedelmeik alatt éltek, ahol erősek és gazdagok voltak, ahol munkájuk verejtékeért dúsan fizetett az anyaföld. Herzl dr. föllépésével és a «Der Judenstaat» című száraz érvelésű és amellet szenvedélyesen rábeszélő vitáira-

tának megjelenésével a sóvárgó vágyból, az alakot legfőlebb álomképekben öltő epedésből komoly, céltudatos, jól szervezett mozgalom lett.

Azoknak a zsidóknak, kik szülőhazájukban hontalanok, őseiknek szülőföldjén, Palesztinában kell otthont teremteni. De nem mint telepeseknek — ahogy például Hirsch báró gondolta az Argentiniába vitt zsidókkal — hanem mint a saját maguk alapította zsidó állam szabad polgárainak.

Ennek a kivánságnak társadalmi és jogi érdekből való megokolását szolgáltatta, az azóta kilenc éve lehet, nagy erővel megindult sionista propoganda, melynek legtöbb ellensége a zsidók körében akadt. Ez nagyon is érthető. Csak az a zsidó lehet sionista, akinek erkölcsileg és anyagilag rosszul megy a dolga. A gazdag zsidók nem szeretik a bizonytalan üzleteket és csöppet sem vágyódnak el azokról a helyekről, ahol alapját vetették és folytonos gyarapító forrásaira akadnak jólétüknek. Hogy valaki sionista lehessen, jogtalan és vagyontalan páriának kell lennie, aki még mindig várja a megváltást, melyet szerencsésebb fajrokonai már megtaláltak a tekintélyben, a gazdagságban, az állami jogrendbe való beleillesztésben.

Ám a világon nagyon sok a szegény zsidó, úgy, hogy Herzl köré tömérdek hívő sereglett: fanatikus hívők, kik ezt az első sorban gazdasági mozgalmat valóságos vallási rajongással karolták fel. De vajjon nem az öröm hitvallását hirdeti-e a nyomorultaknak, aki lankadatlanul biztatja őket:

— KerekedjeteK fel a rabszolgaságból. Jertek utánam a szabadságba, a jólétbe, az igazi életbe, őseitek földjén, ahol magatok között, csupa jóbarát és rokon között lesztek.

A biztatás nyomán buzgó egyesületek nőttek ki a közönyöség talajából is, kongresszusok ültek össze, bank alakult, megmozdult a nyomorúság, hogy önön maga vívja ki megváltását: a palesztinai zsidó állam újjáteremtését.

Hogy valóban megváltás lenne-e? Herzl Tivadar hitt benne.

Boldog, hogy most halt meg, amikor hívei még szintén hittek abban, amit vezérük lelkükbe tudott sugallani. Boldog, mert nem érte meg azt a napot, amelyen talán be kellett volna vallania önmagának és a nyomába szegődött rajongóknak, hogy a sionizmustól remélt megváltás is csak színes, de csaló reményekből támadt illúzió volt.

Dr. Szilágyi Géza.

FÖLDOSZTÁS.

Meg kell állapítani az igazságot: Magyar-Itteben nem akadt aktív dolga a Manlichernek, sem a zsandár-szuronyoknak. Tehát nem folyt embervér.

Ezelőtt, mikor a Magyar-Ittebével szomszédos jogroványi birtok nagyrésze nádasból állt, nádlási joguk volt ott az ittebei parasztnak. A nádasból termőföldet formált az új birtokos, de a nádlási jog helyébe nem adott egyenlő értékű, másfajta jogot. Sem a törvényszék, sem a másik két fórum nem látott ebben jogfosztást: a parasztonban nem fogadta el a jogász igazságosztást és földosztásra lánholtak föl benne az energiák. A jognak ilyen módon való érvényesíteni akarására lehet nevet találni rég elmúlt idők szomorú terminológiájából: az ököljogot, de a színgazságnak talán mégis inkább az esik a keretébe, hogy a jövő nagy viharainak szele érzik ki a földosztásból. Abból, amelyet Magyar-Itteben már megkiséreltek és abból is, amelyet Szajol községben az imént erős akarattal elhatároztak.

A paragrafusok palládiuma alatt meg lehet okolni bírői ítéleteket, amelyeknek igazságosságát tehát a törvény fűdi. Az Eremits igazát is igaznak mondta a paragrafus. Az Almássy-nemzetségét is a szajoli parasztnak több mint száz esztendővel ezelőtt szerzett jogával szemben. Ugyanezek szerint a paragrafusok szerint nem került szeplő a bírői lelkiismeretre a magyar-ittebei földművesek pörvesztése miatt sem. De ha a jogász igazságokból válnak is ki az életbeli jogok: megeshetik, hogy ezekben a jogokban bitortást lát és akként kezeli az indulat, amelyet az éhség hajszol. És ekkép tolul a becikkelyezett felebbezési formák fölé az ököljoghoz való appellálás.

A földművelésügyi miniszter gyöngye középtermésről ad ki jelentést, ami magyarul rossz termést jelent. Drágább lesz a kenyér. A parasztonban azonban ez előtt a pont előtt még kigyúl a zsarátnok, hogy egyrésze között ez a rossz termés osztódik széjjel, a sokkal nagyobbik fele között még ez a rossz termés sem. És nem rózsavizes metóduzt választ ilyenkor igazának megtestesítésére.

Amire a középkor szótárából ráhúzták az ököljog nevet, a maga igaz mivoltában: sok fok átugrásával elért vonal a szocializmus skáláján, olyan hatalmas eszme megérzékítése, amely a radikális szocializmus rendszereiben van meg. A földosztók jogkeresését Louis Blanc kollektivistá formulájának körvonala határolják, azé az ideálé, amelyből kiszögellik a kommunizmus: mindenkinek legyen meg a szükséglete szerint és szerezzen mindenki az erejéhez képest.

Nem a Saint-Simonisták problémáinak tanulmányozásából épült fel a szajoli parasztok elhatározása és az ittebeiek tette; és céljukban mégis azoknak a tükörképe. Úgy látták, hogy ők, a szegény emberek, kiestek a jogot és igazságot megérdemlő emberi folytonosságból: ezért került bennük dűlőre az indulat. A nyers erő szuverénítésének fellobbbanása volt a vezetőjük, hogy joggá változtassák az energiát.

Lehet és szabad a földosztási tüneményeket így érteni és értékelni, habár megtörténésük tényét nem is a radikális szocializmus megértése termelte. A jogszolgáltatás rendszerét kétségbeesésükben olyannak vélik az ittebei meg a szajoli parasztok, amelyből az ő számukra csak megtorlás sarjad ki: ezért irányul gondolkodásuk a visszatorlás elvéhez és ezért vette ki az ő igazságérzésük az igazukat a jogi formalizmusból. Sőt idők fegyvereinek csörgése hallik ki a módból, mely ekkép keresi az igazságot: nem tűnhetik-e azonban a becikkelezett formák diszciplinájára kevésbé hajló, vagy a sok hajlástól már megcsömörlött lelkek előtt ugyancsak soknak, hogy ő fölöttük mindig csak borulat van, soha nem ragyog az ő igazuk napjából sugár?

Az ököljogot hivta-e új életbe a két Stibul, a kik az életét vették Eremitsnek, mert az a törvény erődítményei mögül tette nekik lehetetlenné az élest?

Az ököljog feltámadása-e, hogy a jussuk szerint való mappát akarják a szajoli földművesek, a kiknek több, mint száz esztendeje nem olvasott ítéletet a pörösztó?

Az «aki birja marja» szerint tolult-e ki Ittebén az erők brutalitása, ott, ahol elkoboztak egy just, de a pótlására nem állítottak be egy másikat?

A radikális szocializmus eszméinek rianását hallani mindegyik esetből. Talán még messze a renaissance, a mely ebből a rianásból zúg, de: amint bíróban még nem csináltak forradalmat, akkép szuronynyal vagy golyóval sem semmisítették meg eszméknek az eleven erejét.

f. n.

Két élet.

Ha Ajtay tanár laboratóriumának összes vegyületeit együvé öntenék s ebből a zagyvalékból minden egynemű atómot külön kellene választani, nem volna talán olyan lehetetlen feladat, mint ítéletet mondani abban a drámában, amelynek halottai ugyancsak Ajtay tanár műtermében a múlt hét végén, ha csak huszonnégy órára is, be voltak raktározva.)

Kétségtelen tény csak annyi, hogy egy fiatal tanár megölt egy úri kisasszonyt, volt menyasszonyát s azután megölte magát. Ez a kétségtelenül megállapított tény-állítás a jogásznak, a szociologia e közhivatalnoki minőségben alkalmazott erdőkerülőjének tökéletesen elég arra, hogy kimondja ítéletét: a mennyiben az idéző végzést a gyilkosság alapos gyanujával terheltnek kézbesíteni lehetne, őt föltétlenül büntetni kellene.

Magának a szociológiának — a *judicatura* e fölttes hatóságának — sem sokkal nehezebb a helyzete. Kétségtelen ugyanis, hogy a köz legfőbb elve alapján a szociologus is föltétlenül elítéli azt, aki másnak életét kioltja. Legfőlebb behatóbb módon méltatná a dráma mindkét áldozatának jávára és terhére azokat a körülményeket, amelyekben épen nem az egyéni akarat, hanem a társadalmi szokások és kényszerhelyzetek kergették bele a dráma szereplőit.

A szorosán vett jogi, továbbá a szociologiai mérlegelés: ítéletének alapját mindig az előállott eredményekre építi és pedig ítéletének meghozatalánál mindig absolute e szempontok szerint és sohasem viszonyítva. A viszonyítás már csak az elítélés fokánál esik többé-kevésbé a mérlegbe.

Hangsúlyozom, hogy a köz szempontjából ez nem is

lehet másképpen. Csupán durva konturjaiban vázolva lehet ezt rövid egyszerűséggel aképpen kifejezni, hogy a judicatura és a szociologia csak az eredményeket tekinti, mert a közt a cselekedetnek csak az eredményei érdeklik.

Másképpen áll ám az eset a pszichologusnál, amely tekintet nélkül az eredményre, tekintet nélkül a köz érdekeire, helyesebben: az-időszerű tételeire, tisztán a cselekményt előidéző mozgató erők egymással való viszonylagosságát állapítja meg.

A mérlegelés e különbözőségét legalkalmasabban aképpen illusztrálhatom, ha a három bíráló fórum elé természet-tani elemeket személyesítek. Oxigént és carbont ültettek a vádlottak padjára, akik egyesülési törekvéseik közepette valamigalibát csináltak.

A szigorúan vett judicatura kutatni fogja, hogy a carbon atomjainak — tekintet nélkül természetükre, vegyértékükre — volt-e joguk egyesülési törekvésre az oxigénnel és ha volt: e törekvésnek csak a codexben előírt módját választották-e, vagy más meg nem engedett módot? Mi azzal nem törődünk — ugymond a judicatura — hogy egyik elem más, mint a másik elem. A törvények szerint minden elem egyforma.

A szociologus egy fokkal tovább megy. De csakis egyetlen fokkal. Nem törődik ugyanis azzal, hogy az egyesülési törekvésnek előírt tételes szabályait betartotta-e a carbon, vagy az oxigén, hanem csak azt vizsgálja, — ismét a carbon vagy az oxigén speciális természetére való tekintet nélkül — hogy más elemek egyesülési törekvéseihez volt-e hasonló a carbon egyesülési törekvése s ez a törekvés mennyiben használt, vagy ártott a közösségben élő elemeknek? Okozott-e bomlást azokban, vagy sem?

Amint láthatjuk, a két álláspont közt vajmi kevés a különbség s nem sok belátás kell hozzá, hogy a chemia meghatározásait a judicatura vagy a szociologia ítéleteinél magasabbra taksáljuk. Épen azért abszolúte dolgozik a chemia, mert egyénileg viszonyít. Az egyéni analysis révén, ami az embereknél a pszichologia hatáskörének felel meg.

A pszichologus a következőképpen fogja analizálni a feladott esetet: Igaz, hogy az oxygen is elem, a carbon is és a többi is. De különböző vegyértékűek. A carbon négy, az oxygen két vegyértékű. Ha tehát a carbon egy atomjára csak egy atom oxygen jut és nem kettő, akkor természetesen áll elő a tény, hogy a szén és oxygen vegyülék rendes széndyoxid képlete helyett: a romboló hatású szénmonoxid keletkezik. Fájdalom, de úgy van, hogy ennek szerencsétlenségét kellett előidéznie.

Ha egy más elem, pl. a hydrogen nem elégedett volna meg annyi oxygenel, sőt a felével annak, mint amennyit a carbon kapott, akkor a hydrogént kellett volna ítélni. De a carbont sújtani nem lehet, mert a carbonnak négyszer olyan vonz-energiája van, mint a hydrogennek.

Ez az egyszerű chemiai átszemélyesítés körülbelül világossá teszi az emberek ítélkezésének kereteit s egyuttal, ha tekintetbe vesszük, hogy az elemek hányféleségének számát az emberek hányfélesége mennyi millióval haladja túl, láthatjuk, hogy az analysis lehet csupán helyes ítéleti alap.

Az analysis lehetőségéhez azonban a belső és külső körülmények teljes sorozatának ismerete szükséges. És vajjon az élet szomorú valóságában lejátszódott mely drámának ismerjük meg összes körülményeit? Nagyon sokat írtak Mauritz tanár és volt menyasszonyának drámájáról és minden hasonló drámáról, de a belső momentumokat senki sem ismerheti.

Az ítélkezés egyéni szempontból való jogosultsága tehát, hozzá való eszközeink elégtelensége miatt elesik. A köz szempontjából pedig nem szükséges, mert ítélet közszempontból csak addig hatékony, amíg az ítéletet végre lehet hajtani.

Miért történt mégis, hogy a tisztviselőtelep gömbakácainak poros idijében kifejlődött dráma olyan megrázó hatású volt az egész országban? Ugy gondolom, a nyaraló társadalom üdülő életosztöne járványosan riadt fel, hogy Mauritz tanárt elítélve, önmagától hessegesse el az eset ismétlődésének lehetőségét.

Ha ugyanezt a drámát a Nemzeti Színházban Mihályfi úr és Cs. Alszege Irma asszony rögzítik elénk: könnyű batiszt zsebkendővel törülgetjük potyogó könnyeinket és tapsolunk a szomorú jelenetnek. De az életben látva: undorodunk és bestiát kiáltunk.

Elmélkedjünk azonban: miért nem undorodunk amott és miért a harag szitkai, miért nem a szomorúság könnyei hullanak emitt? Mondom, a feleletet az öntudatlanul is tiltakozó életöszönünk adhatná meg. Hozzájárult még az általános konsternációhoz az a körülmény, hogy a tettet egy jogi tanár, tehát a társadalom egy olyan tagja követte el, akit kettős mivoltában épen a társadalmi fegyelmezetség inkarnációjának szoktunk tartani. Egy jogásztól és egy tanártól együttesen megszoktuk, hogy szeresse a menyasszonyát, szeresse nagyon, annyira, hogy miatta a délutáni kuglipartiejáról is leszokják. Ha ilyen nagyon szereti, megdicsérik érte. De tragédiákat ne csináljon, mert akkor nem hat meg a szerencsétlenség, hanem felbőszít. Nem a kalapunkat vesszük le az ismeretlen tényezők összhatása alatt támadt rémes szerencsétlenség kettős koporsójú szimbolumának láttára, hanem ökölbe szorul a kezünk. Pedig nem használunk már vele és még csak — nem is ártunk.

Szebbnek pedig szebb, ha megállva, míg a koporsókat elviszik előttünk: lehajtjuk a fejünket s elgondoljuk, hogy nem tudhatjuk, ki mennyire volt hibás; világos csak annyi, hogy milyen nagy volt a szenvedés, amely már elmúlt s milyen nagy, amely még itt maradt.

Fényes László

A HÁBORÚ. Oroszország jelenlegi háborúja igen hasonlít a régi osztrák hadviseléshez, amikor a Felső-Olaszországban és a Rajna mentén küzdő hadsereget Bécsből dirigálták. A hadvezér terve fölött százmérföldnyire a harctértől a Hofkriegrath tábornokai ültek tanácsot, akiknek nagyrésze legfeljebb csak — egykor régen — nagy parádék alkalmával húzott kardot; a lőpor piszkos füstjében azonban mindenkor gondosan óvta díszes fehér kabátját. Ha a hadvezér magát ettől az udvaronc hadtól emancipálni nem tudta, úgy ma csak nagy vereségek kapcsán ismerjük nevét.

Most — mikor már Bécsben régen a sutba dobták ezt a rendszert — Oroszországban veszik elő s Carszkoje-Szélóból dirigálják a földteke másik felén harcoló sereget. Komoly arccal lato'gatják Kuropatkin terveit; azét a Kuropatkinét, akit az udvar, a hadsereg és a nép egyaránt a leg-hivatottabbnak ismer az Ázsia keletén kitört háboru vezetésére. Teszik pedig ezt azok a tábornokok, a kiket a hadsereg tényleges vezetésével senki sem mert volna megbízni; sőt valószínű, hogy azt ők maguk sem merték volna elvállalni. Überfeldherreskedésüket azonban mindennek dacára akceptálják s valószínűleg nagy elismeréssel fogadják majdan azokat a broszúrákat is, a melyet a háború után ugyanezek a tábornokok fognak kiadni, amelyben majd pontosan megírják, hogy miként kellett volna ezt a háborút megnyerni.

Ily körülmények között aztán nem csoda, hogy húzavona, bizonytalanság, határozatlanság látszik az egész vonalon.

A határozatlanság szüli aztán a fegyelmetlenséget, ami végre is a vereségeknek egész sorozata után a biztos katasztrofához vezet.

Mikor Kuropatkin a hadra kelt orosz sereg parancsnokságát átvette, látván a hadsereg készületlenségét, elhatározta,

hogyan az egész orosz hadsereget visszavonja Katbinig, a hol nyugodtan nagy hadsereget gyűjtve, majd túlerővel támadhat a japánokra. Tervét azonban úgy látszik nem akceptálták a carszkoje-szélói vének, mert egyszerre híre ment, hogy az orosz sereg a Yalu vonalát fogja védeni. Később azonban a védelemről is lemondtak s már csak a demonstrálásról beszéltek. Egyik sem történt meg; az az, hogy megtörtént mind a kettő. Az oroszok sereget küldtek a Yalu partjához, a mely a demonstrációhoz sok volt, de a védelemhez kevés. Ennek a hadseregnek a fele harcra keveredett a japánokkal. Nyolcezer orosz küzdött hatvanezer japánnal. Természetes, hogy e harc csak az oroszok vereségével végződhetett.

Kuroki, az első japán hadsereg parancsnoka ezután egész hadseregével átkelt a Yalu folyótól észak-nyugatra és nyugatra húzódó hegyláncon. Már az ó-korban tisztában voltak azzal, hogy a hegységeken átkelő legerősebb hadsereg is gyenge akkor, mikor a hegyszorosokból, keskeny útból kibontakozik. A nagy, erős hadsereg is ekkor jóval kisebb, gyengébb erő által részletenkint megverhető, megsemmisíthető. Kuropatkin azonban elmulasztotta ezt a kedvező alkalmat, mert a carszkoje-szélói Hofkriegsrathtal éppen azon disputált, hogy küldjön-e Port-Arthurhoz felmentő sereget vagy ne.

S mi lett ennek a drága disputációnak a vége? Ugyan az, mint a yalui akciónak. Kuropatkin kiegyezett ötven százalékra a carszkoje-szélói emberekkel s küldött Port-Arthurhoz felmentő sereget és nem is. Elküldte Sackelberg tábornokot két hadosztálylyal a Liaoutung félszigetre. Pusztán demonstráláshoz sok, nehézkes volt ez a hadsereg, felmentő seregnek pedig édes kevés. Természetes tehát, hogy mikor Vafankunál megütközésre került a dolog, az oroszokat ismét megverték.

Mikor két nagyobb és több kisebb vereség után az orosz hadsereg kellőképpen meggyöngült s az egész japáni haderő partraszállott Mandzsuriában és az egész félszigeten, akkor egyszerre megmozdult Kuropatkin is és elhagyja főhadiszállását Liaoyangot s megkezdí az előnyomulást a vasút vonal mentén délfelé. Seregével Kaiping, Dacsicsao és Haicsön mellett a síkságon szemben a hegylánccal foglal állást. A japánok e közben háborítlanul kelnek át a Sziuö-san és a Fön-sui-lin magaslatokon. A Dalin, Fönsuilin stb. hegyszorosokban csak az orosz előcsapatok fejtenek ki némi ellentállást, amelyeket rövid harc után visszavernek. Ezek megett az előcsapatok megett csodálatosképpen nem állnak főcsapatok, amelyek a hegyszorosok közül kibontakozó japán hadosztályokat megverné, megsemmisítenék. Kuropatkin lovagiasan a síkságon várja be a túlnyomó japán erőt, a hol aztán nagyben ismétlődni fog az, ami már a Yalunál kicsiben megtörtént.

Michailovits István.

Minden új magyar, vagy idegen nyelvű könyv kapható Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedésében Budapesten.

A holnap férfiai.

Ilyen címmel jelent meg egy rendkívül művelt, fegyelmezett és emellett lelkesülő elme, dr. Harkányi Ede első könyve, mely a mai pesszimista gondolat-felhőkötől elsötétített s anarkista tett-villámlásoktól kísértetiesen megvilágított közéleti láthatáron az egészséges és tartalmas gondolkodás üdítő forrásaként tűnik fel. A modern ifjúság nagy része elfajultakból és meghasonlottakból áll: a vallás már teljesen erőtlenség szemben, a költészet és művészet inkább szolgálja és izgatja ezt a dekadenséget, semmint küzdene ellene, a tudomány végül jórészt még oly távol tartja magát az élettől, hogy gyógyító és irányító szerepe ma még csekély. Nem csoda tehát, hogy a mai európai korszellem nem valami rózsás s mivel mindez különös súlyos gazdasági bajok által hatványozva jelenik meg Magyarországon, épp oly kevésbé csoda, hogy a magyar társadalom lelkülete még az általános európainál is kórosabb. Harkányi Ede műve tehát nagyon jókor jön: a holnap férfain, akik a ma ifjai, van mit nevelni és javítani. Mert ez a könyv nem egyéb, mint a mai nevelés bírálata s egy jobb, boldogságravezetőbb tervrajza. Abból az alapbelátásból született meg, hogy egy társadalom tagjainak javítása legkönnyebben ott indítható meg, ahol a jövő nemzedék formálódik: a nevelés terén. Itt az egyén és az intézmény párhuzamosan fejleszthető s a reformok nem sértenek magánérdekeket, mivel az intézmény, az iskola által közvetlen befolyásolt egyéneknek nincs még önálló akaratuk. Jól átgondolva ezt, az ember rájön, hogy az egész szociális kérdés nem egyéb, mint a nevelés problémája.

Nem csak az a kérdés azonban, hogy fontos-e a nevelés, hanem hogy lehetséges-e egyáltalában. A modern pesszimizmus egyik jellemző tulajdonsága, hogy nem hisz az ember tökéletesíthetésében s így a nevelést dőre törekvésnek tartja. Nagy hévvel, mely az emberi fejlődésbe vetett hitéből fakad, száll Harkányi ezzel a felfogással szemben. Kimutatja, hogy az ember igenis nevelhető, mivel akarata befolyásolható. A

szabad akarat ősi s persze nem egy könnyen elintézhető problémáját érinti e helyen és bár filozofiai szempontból kissé könnyen jut optimista eredményére, egy praktikus célzatu, nevelés-tani elmélkedés számára elég elme-élel mutatja ki, hogy az akarat, mely egy több ismeretlennel bíró egyenlet, csak egyetlen ismeretlennek, az egyén öntudatának idomításával is már befolyásolható. Az eddigi nevelésnek főhibája volt, hogy csak az elmét fejlesztette s nem az akaratot, mely vadul nőtt fel a reá ólalkodó szenvedélyek és érzelmek martalékkaként. Nagyon szépen kifejti tehát Harkányi, mily szép sikerrel lehet legyőzni ezeket a belső ellenségeket, ha az egyén alkalmas képzetársulások s gondolatokkal, vagy maguknak az érzelmeknek egymás ellen való ügyes kijátszásával okosan operálni. Nem szabad persze ebben az üdvös önszabályozásban magát az átöröklés és megszokás jelentőségének túlzása által korlátoztatni. Ez a két tényező is csak egy-egy összetevő az akaratot szülő nagy eredőben: nem egyeduralkodó korlátlan zsarnokai, hanem határok közészorított hatalmasságai a lélek birodalmának.

A nevelés eme alapelveinek finom és biztos észjárásu kifejtése után a nevelés két fő-szervének, a családnak és iskolának hivatását részletezi. Végül ír a szakiskolákról, azaz tulajdonkép ennek vezér-típusáról, az egyetemről, s az egyén szerepéről a nevelés terén, azaz szorosabb értelemben vett önnevelésről. Ezt a szépen kieszelt keretet nagyon okos és mértéktartó gondolatok töltik ki. Kifogásolni való rajta tulajdonképpen nincs is más, mint a mértéktartásnak sok esetben már bűnös mulasztás számba menő túlzása. Áll ez leginkább a vallásról mondottakra. Hogy Harkányi a katolikus vallás erkölcsi intézményeitől egyáltalában nem sajnálja a bókot, ez még hagyján, hogy azonban eme hódolatteljességet nem is igyekszik gyöngíteni eme intézmények túlhaladottságának, kihalásra való hivatottságának hangsúlyozásával, ez egy könyvtől, mely nem is a ma, hanem a holnap emberisége érdekében íródott, már öreg hiba. Még határozottabban konstatálható a vétkes gyöngédség a vallással szemben abban a fejezetben, mely külön ennek a témának van szentelve. Elismerve ugyan, hogy a személyes isten fogalmát meg lehet támadni, Harkányi a vallásosság számára még is kiméletet kér. Azt tartja, hogy a hasznossági morállal párhuzamosan jó fenntartani a vallásos gyökerű morált. Emellett azonban elfelejteni látszik, hogy a vallás gyengébb oldala nem is az erkölccstan, hanem a hittan, amelyre az erkölccstan föl-építve van, s melynek megsemmisítésével az erkölccstan össze-

dől. A hitten megóvása pedig határozott bűn az által a megfertőzhető alacsony fejlettségű elmékkel szemben, mivel minden vallás teljesen észellenes, a világ oksági-hálózatán durván lyúkat szakító dogmákra támaszkodik. Hogy a vallás hirtelen, átmenetnélküli kiemelése a mai társadalom erkölcs-világából, támasztana-e zavarokat s ha igen, mily arányukat, arról lehet beszélni s épp ezért érthető az a felfogás, mely nem akar radikálisan megszüntetni minden vallás-oktatást: hogy azonban az érzékfölötti bevetett hit s nevezetesen a kinyilatkoztatott vallások oly állomásai a szellemi fejlődésnek, melyet a lélek idővel okvetlen elhagy s melynek túlhaladása minél több egyén által általános társadalmi érdek, ez kétségtelen. Épp ezért siettetni kell ezt a fejlődést, azaz a vallás szerepét a nevelésben öntudatosan is egyre szűkíteni.

A harmadik rész, melyben az egyetem jövőbeli szükséges fejlődéséről szól, szintén igen érdekes. Nagyon helyes dolog annak hangsúlyozása, hogy az egyetem első sorban iskola, az egyetemi tanár első sorban tanár s hogy a diploma iparendély. Az egyetemen uralkodó mandarinizmus ellen nem lehet elégszer kijátszani ezeket az igazságokat. A diák-egyesületekről, az egyetemi életről mondottak pedig a kérdés tapasztalati ismeretéről s komoly meghányás-vetéséről tanuskodnak.

S mindez igen érdekesen és élvezetesen van előadva. Az az egészséges szellem, mely a könyvben leng, méltó megnyilatkozási formát talált a világos, könnyed, nyugodt előadási módban. Egy szóval: Harkányi Ede meg lehet elégedve művével, mely talpig derék s tiszteletreméltóan intelligens könyv létére a magyar szellemi termelés piacán nem mindennapi jelenség.

Szász Zoltán

A SARKCSILLAG.

1899.

Nem egyszer csendes, késő éjfélen
Fölzaklat egy elfojtott érzelem,
Úz s kerget a kihalt, sötét utcákon,
Mintha helyem sem volna a világon.

A néma éj zúg, zúg oly hangosan, --
Azt hinném: zajló, fekete folyam,
S benn' mind, mi a jobb szíveket gyötörte,
Sóhajva fel a csillagokhoz törne.

Valami örök átok, ősi baj,
Kavarg viharzón mint ezernyi jaj,
Keresve, van-e földöntúli útja,
Melyen valaha megváltáshoz jutna.

Mit szenvedett agg, gyermek, férfi, nő,
Sóhajözönben fel az égre nő,
S hol csak sugártól csillan a sötét ég
Riadva odator a tépő kétség!

Meddig bukik még a küzdő derék?
Bíró meddig lesz aljas csőcselék?
Hű égi fényt lel-e az igazság,
Ha gyászos, vak éjt terjeszt szét a gazság?

Im' az éjvihar engem is ragad, —
 Lelkemből egy mély sóhaj kiszakad,
 S e'vegyül az örvénylő forgószélben
 Hogy mint a többi egy csillaghoz érjen.

Elnézem rendre a sok csillagot,
 Látják e azt, kit a föld elhagyott? —
 Ahogy rezege az éjben kigyúlnak,
 S titkos intéssel lassan elvonódnak.

Előitem a széles göncölszekér,
 A mint nyugatról át keletre tér,
 S a csillagképek lángíveket írnak
 Körülted, egek trónja, sarki csillag.

Mi súgja azt, hogy te vagy csillagom,
 Ahonnét jöttem s ahol majd lakom,
 S üdvözlet van a reszkető sugárba',
 Egyenest tőled bús szívembe szállva?

Ah érzem, e mérhetlen messze fény
 Sugarán fut fel a benső remény,
 Ez, ez a végtelenbe vetett horgony,
 Amelyhez bizton kötve földi sorsom.

Egy szem én is, a késő kor fia,
 Az örök láncban, melynek nincs híja,
 S az idők bős hulláma bárhogy renget,
 Megtépett lelkem a vésznek nem enged.

Te irányzod a hányt-vetett hajót,
 S célul mutatod az igazt, a jót.
 Fényedbe gyűjtve múltam minden kincse,
 Hogy sugarát jövőm útjára hintse.

Ragyogni látom benne a hitet,
Mely annyi nemzedéket hevített ;
Évezrek gyászos egén át világolt,
Híven vezetve a bolyongó tabort.

Fényedben mosolyg még rám a haza,
Ellepte bár éjdémonok hada,
Nem rabolhatják el tőlem a földet,
Melyből minden színt, hangot lelkeim fölvet.

Mi eszményt sugallt a hő szerelem,
Fehér fényedben azt is föllelem,
Szívemben bárha régen meg van halva,
Örök romlásnak nincs rajta hatalma.

S fényedben lebeg meghalt jó anyám,
Égből gyöngéden lepillantva rám,
Átreszket benne mértföldbilliókra
Áldó keze és könnyes bucsúcsókja.

Mezei Ernő.

A szerető.

Irta: Csizmadia Sándor.

A folyó vize csendesen úszott lefelé a széles rónaságon. Egyik oldalán sötétlő erdő húzódott végig, rejtelmes árnyékba takarva titkait, míg a másikon a szabad erdőség terült el egész tavaszi pompájában. Az erdő lombjai még mozdulatlanok voltak, mintha nem vették volna észre, hogy a nap már jó ideje szórja a sugarait a gyöngyökkel behintett síkságra. Egy-egy elsárgult levél nesztelenül vált le a faágról, leszállott a víz fodrára és ment vele, mintha hűséget esküdött volna neki, azt se kérdezve, merre, hova?

Közvetlen a víz partján kemény, vastag dereku, sűrű lombozatú fűzfák merengtek a folyó tükrében. Hajlékony, selymes ágait belenyujtották a vízbe, mintha az abban látszó fodros felhőket akarták volna elérni. A sugárzó béke csendessége ült az egész tájék fölött. Csak a sík messziségéből fehérlettek apró pontok, valami fölismerhetetlen örökké mozgó lényei a nagy természetnek. A mezőn dolgozó földművesek voltak azok. Kaszájuk csillanása mutatta néha-néha hogy emberek forgatják ott a munka csataszerszámát, élet-halál harcot víva a nyomoruit, sovány kenyérért, melynek szárazságát bőven csurgó veritékük csak alig tudja megpuhítani.

Az erdő szélén húzódó sűrű bokrok megzörrennek s valami szürke gomolyag bukik ki belőlük. Első pillanatra nem lehet tudni, ember-e vagy állat. Egyik sem. Asszony az.

Dörmögve támaszkodik föl a földről s úgy tesz egyik kezével, mintha a ruhájáról a rátapadt port akarná leverni. Hasztalan igyekezet! A szennyes, zsíros rongy úgy magába szedi az újabb piszkot, hogy nincsen hatalom, se a boltban, sem a patikában, mely elválassa őket egymástól.

Amint föláll, kissé hátrahajlított derékkal néz előre, mintha tájékozódni akarna vagy azt kémlelné, hogy merre is

vegye most útját. Lábaik széjjel veti, nyilván nagy szüksége van az erős támasztékra. A nap éppen az arcába süt.

Valamikor szép fehérchseléd lehetett, de a hajdani szépség nyomait ma már csak erős vizsgálódás útján lehet megállapítani. Arca kerek s valami lotyhadt kövérséget mutat, tele kék erekkel és piros foltokkal. Az ilyen kövérségnek nem az egészség az oka, hanem inkább a — pálinka. Puffedt szemei állandóan tele vannak vízzel s gyakran kénytelen piszkos csurákja újjával megtörölni. Az egész alak zömök; erőre mutat, habár alig képes a lábán megállani. Ruhája nem alkalmas arra, hogy gazdája természetét előnyös világításba helyezze. A derekáról szomorúan lelógó szoknya eredeti színét bajos volna kipuhatolni; tele van a szenynek ezerféle vegyűlékével, melynek egységét a hosszú hasadások szakítják meg. Fakó, rongyos fejkendője hátra van csapva, mint a részeges ember kalapja. Réklije is nagyon régen lehetett divatos, bár nem is igen lehet látni a formáját, mert a hátán terpeszkedő nagykendőbe kötött batyú csaknem egészen eltakarja.

Ki tudná mi minden van abban a battyúban? Bizonyosan nem értékes kincsek gyűjteménye. Nem lenne tanácsos közel menni megvizsgálás céljából, mert még a virágos mezők illata sem képes ellensúlyozni az abból vastagon és szemtelen tolakodással előre törő áramlatot.

De ő maga nem fél tőle, sőt szeretettel hurcolja magával. Nem tudna elképzelni nagyobb szerencsétlenséget, mintha egyszer a kedves batyujától el kellene szakadnia. Arra nem is gondol. Most, mikor úgy merengeni látszik az előtte elterülő gyönyörű képen, éppenséggel nem gondolkodik. Nem is igen képes már a gondolkozásra. Ilyenkor jóformán nem is tudja, hogy a világon van. De meg nagyon jól ismeri már ezt a tájéket, nem talál rajta semmi nézni-valót.

Hirtelen, mintha fölébredt volna, balkezeivel végig húz az arcán, jobbkezeivel meg csudálatos ügyességgel nyúl hátra a válla fölött s a battyúból egy literes üveget emel ki. Valamikor borosüveg volt, de most egyéb célt szolgál. A dugót

gyöngéden kivéve belőle, ajkához emeli az üveget és gyönyörrel kotyogtatja lefelé annak, bizonyára nagyon kellemes és jóízű tartalmát. Megrázkódik utánna, köszörül egyet a torkán, aztán nem állhatja meg, hogy fel ne kiáltson:

— Jó az ital, jó! De csak a pálinka! Ha nagyon elbúsulnám magamat, fölmelegít, lángra gyújt; ha ég a gyomrom, eloltja. Ital is, meg orvosság is.

Egy-két lépést próbál előre menni, aztán újra fölhajtja az üveget.

— A bolondok ott a faluban azt mondják: Ne igyál, Sári, mert megbánod! Hogy a pokolban bánhatnám meg?! Azért, mert jó?! A jót sohasem bánja meg az ember. Uram Isten, mi is lett volna már belőlem, ha pálinka nem volna! Ez tartja bennem a lelket.

Majd mintha megkapná valami gondolat, talán az emlékezés, sietve elindul az erdő szélén vezető kocsúton. Nagy, eseilen, ingadozó léptei alatt meginog a föld. A messze távolból, úgy mintha az erdő végében volna, látszik a kastély. Bádogleteje úgy csillog a ráeső nap sugaraitól, mintha a Dárius kincse volna ott óriási garmadába gyűjtve. Arrafelé indul Sári néni. Alig megy azonban tíz lépést, megáll.

— Nem, nem megyek oda. Már csak büszkeségből sem megyek. Valamikor, régen . . . ott laktam én! Szébb is voltam, fiatalabb is.

Elfeledkezik róla, hogy egyedül van s párbeszédet folytat. A hatalmas fák és az alacsony bokrok meglevenednek előtte s amint a meginduló gyöngye reggeli szellőre meg-meghajtják lombos ágait, úgy tűnik föl néki, mintha az ő beszédjére integetnének. Csak annál jobban nekiízeledik s fölteszi magában, hogy most már majd megmutatja, kicsoda ő. Hogy neki múltja, szép, dicsőséges múltja van.

— Az úrfi is fiatalabb volt!

Durván elneveti magát és a szájára csap egyik kezével.

— Haha! Miket beszélek! Most már nem ifiúr, hanem nagyságos. Szép felesége van. Olyan, mint én voltam akkor. A nagyságos úr most nagyon komoly ember. Nem is szól hozzám. Talán már nem is ismer! Húsz esztendő nagy idő!

A szoknyája zsebéből egy kis kerek tükröt kotorászott elő, nézett bele hosszasan, szomorúan, kimeresztett szemekkel, majd az elől lecsüngő kócos haját besimította a kendője alá.

— Nagyon szeretett az úrfi. A csinos szobalány nem a kocsisnak való! Én meg hagytam magamat. Milyen jó volt, ha finom, fehér kezével végigsimogatta a fejemet! — Fiatalság, bolondság! Most nem is engedném meg neki. Mit ér a simogatás, a csók, az ölelés? A pálinka, az az igazi.

Ujra hátranyúlt a batyuba az üvegért és meghúzta erősen.

— Hej, a teremburáját, ez az erdő is tudna ám mesélni valamit, ha akarna! Vagy a bokrok alja! De ezek nem tudnak beszélni, akkor sem szóltak semmit, talán nem is láttak bennünket, az ostobák. Elterítettem a kötényemet, ráhevertem, az ifiúr mellém. Mellem volt a párnája, a karommal meg hozzám szorítottam. Hogy örült neki a csacsi? Mi jó van abban?!

Elfintorította az arcát, mintha megvetését akarná kifejezni a mult bolondságai fölött. Azután elkomorodott s ökölbe szorított kézzel a fejére csapva hörögte:

— Ugy van jól, a hogyan történt. Egyszer meglepett bennünket az anyja egyik bokor alatt. A finnyás asszony majd fölfordult szégyenletében. Kitiltott a kastélyból. Süsse meg a kastélyát! Nekem azzal ugyan nem ártott; mégis itt vagyok la!

Táncoló mozdulatot tett, úgy illegette magát.

— Nem is mentem be többet. Kerestem én azért eleget; ihatok, amennyi belém fér. A magam pénzén. De azért ahoz a bokorhoz mindennap eljövök. Egyszer az ifiúr is idejött — ezelőtt tizenkilenc esztendővel — és azt mondta, hogy mit keresek ott, nem ismer. Hát jól van, mondok, azért talán csak itt lehetek. Belenevettem a szemébe, mint akkor, régen szoktam, de már nem ártott meg neki. — A gyermekem?! Az is meg van. Valahol becsukva, de azért mindegy! A fő, hogy meg van.

Egészen nekividult. Föltette magában, hogy fölkeresi a

bokrot, melyhez nem kellett nagy tájékozódó képesség, mert mindennap ott tanyázott. Dülöngő lépésekkel indult meg az út mellett visszafelé. A délfele emelkedő nap erősen a tetejébe sütött, nagyon megnehezítette a járását. Feje kóvalyogni kezdett és a szeme egészen elhomályosodott. Nem is tudta, milyen irányban megy, csak úgy ösztönszerűleg haladt előre. Mikor már úgy érezte, hogy nem bírja tovább a járást, kissé letért az útról, leeresztette magát a bokor alá. Megismerte.

Alatta alig egy lépésnyire folydogált a víz csendesen. Itt a part egészen meredek volt. Sári néni fekvőhelyében leoldotta a batyut a hátáról, elhelyezte maga mellett közvetlenül a meredek szélén. Azután belenyúlt, még egyszer elővette az üveget és ivott belőle kéjjel, élvezettel. A pihenés mintha visszaadta volna erejét; újra emlékezni kezdett. De bármi jutott eszébe, csak durván, gúnyolódva tudott rá gondolni. Nem volt már előtte semmi sem szent vagy szép, csak az az üveg, amit minden fölhajítás után visszadugott a batyuba.

Nem is vette észre, hogy az úton kocsi közeledik. Még pedig urasági hintó, szilaj, rátartós lovakkal. A zörgés elvész a vastag porban, csak akkor tudja meg az ember, hogy valami jármű halad el mellette, mikor már a közvetlen közelében robog.

Sári néni hirtelen fölriadva a robogásra, önkénytelenül beljebb húzódott, nehogy a kocsi rá menjen. Egyik lábával e közben olyan szerencsétlenül lökte meg a batyut, hogy az a meredeken gyorsan útnak indult és hömpölygött lefelé. Sári néni egész vagyonát veszélyeztetve látva, utána hajolt úgyannyira, hogy nem bírva magát megtartani, követte a batyut egészen a folyó vizébe.

Az uraság a nagy csobbanásra viszanézett s mert igen ó ember volt, meg is állította a kocsit és leszállt megnézni, hogy mi történt. De nem látott mást, mint egy szürke batyut úszni a víz tetején. S mivel nem ismerte, nyugodtan kocsi-jába szállt újra és elhajtatót . . .

A fekete kristály.

Irta : Catulle Mendès.

I.

Abban a régi időben, mikor a hegyek kristálya még feketébb volt, mint a legfeketébb éjszaka s oly áthatlan, mint a szén . . .

De most egyik türelmetlen olvasónóm nem hagy tovább mesélnem és esküszik, hogy ilyen gyönyörűséget nem lehet elviselni. Hogyan, hát ez a világító tisztaság melyeken keresztül meglátni a csillagokat s a tokaji bor arany fényét vagy a Lacrimae Christi ily gyönyörűen csillog, ezelőtt sötét és áthatlan lett volna, melyen a világosság nem törhetett keresztül? Ez igazán a legeggyűgyűbb kitalálás, mese; meg lehetsz róla győződve, hogy egy szót sem hiszünk belőle!

Es mégis igaz. Minthogy azonban az én bizonykodásom nem látszik elegendőnek, máskorra halasztom a történet elmondását, melybe kezdtem s most azt fogom elmesélni nektek, mily csinos eset volt az, mikor a hegyi kristály, mely egykor feketébb volt, mint a szén, ragyogóbb lett, mint a gyémánt, ami által — azt hiszem — be van bizonyítva, hogy nem mindig volt ilyen.

II.

Ormuz király leánya a legszebb hercegnő volt a földön, még pedig olyan időben, mikor minden hercegnő szép volt — mert a rútság abban az időben csak a parasztkonyhákban és polgári házakban ütötte fel a fejét. Ez — hála Isten — azóta megváltozott. Ormuz király leánya tehát egy szép nyári délután sétálni indult a mezőn keresztül. Egy kis apród kísérte s az vitte az uszályát. Ruhája oly gyönyörű szép volt, sárga selyemből, aranyos musselinből s megrakva mindenféle fajtájú drágakövekkel, hogy úgy nézett ki, mint a napsugár, mely fiatal hölgy alakját öltötte fel.

A kis apródnak azonban nem volt ideje arra, hogy

megbámulja a gyémántokat, gyöngyöket és ragyogó szövete-
ket. Őt a hercegnő aranyosan csillogó, vörös-szöke pihéktől
árnyalt válla bilincselte le, melyre hosszan hullámzó gyűrűk-
ben hullottak alá a hajfonatok s apró lábai, melyek hermelin-
cipellőkbe voltak bujtatva s melyeket csak futólag láthatott,
ha az uszályt egy pillanatra magasabbra emelte.

A kis apród szívetfacsaró szomorúsággal sóhajtozott,
mert hogy oly gyengéden szerette Ormuz király leányát,
ahogy szeretni csak lehet. És az igazán szörnyű, nagyon
szörnyű, ha mindjárt nagyon kellemes is, ha örülten szerel-
mes szemekkel nézegetnünk kell egy parányi lábacska-
t, melynek folytatását sohasem fogjuk láthatni s egy hattyú-
nyakat, mely könnyű pihével, mintegy aranyos mohával van
tele, melyekre sohasem fognak azok a csókok tapadni,
melyek ajkainkon égnék!

Az úton a rózsák mind búskomorakká váltak a szegény
gyermek mély sóhajtásaitól. Egy galamb így szólt a lugas
sűrűjében a feleségéhez:

— Szegény, sajnálatraméltó kis fiucska!

Mire a galamb-asszonyka így felelt:

— Ah! mire gondolsz te, mikor én turbékolok?

A hercegnő még kegyetlenebb volt, mint e kis
galambocska. Nem, nem kegyetlen, csak érzéstelen. Mit tö-
rődött a kis apróddal, aki mögötte sóhajtozott? Éppen négy
koronás fejedelem versengett kezéért: Matakin király, akit
a tündérek pártfogoltak, a trapezunti császár, aki a király-
kisasszony tiszteletére kastélyt építtetett, melyben minden
oszlop egyetlen rubinból és minden ablak egyetlen gyöngyből
készült; továbbá a bagdadi herceg, akinek a kertjében a
bokrok galyain rózsák és hyacinthok helyett csillagok voltak,
melyeket műszaki emberek minden este frissen hoztak le az
égboltozatról, mert ha előtte való estéről maradtak volna
vissza, a herceg így kiáltott volna fel:

— Pfuj! — hiszen ezek hazudtak!

Végre ott volt a kérők között a visapur-i Rajah, akinek
óriási trónusát négy fehér elefánt cipeli a hátán. Ezeknek az
elefántoknak az ormányában hangszerek voltak elrejtve, melyek
olyan édes hangon játszottak, hogy az ember azt hihette
volna: az óriási állatok tán kicsike éneklő madarak.

Vajjon melyiket fogja választani a négy kérő közül a
királykisasszony? Nos, az nincs kizárva, hogy végül egy
nagyon gazdag kereskedőnek nyújtja a kezét, egy olyannak,
aki utazásairól magával hozta Aladin lámpáját, Salamon gyűrű-
jét s egy kovakövet, melynek még ezeknél is nagyobb

értéke van. Mert valahányszor ezt a kovát egy másik kővel összeütötték, a kőből szikrák pattantak elő, mely szikrák egyenként mind tizennégyezer nappá változtak át.

Érthető. Ha a legszebb hercegnő, akit ilyen kérők vesznek körül, nem sokat törődött apródjával. Mi haszna lehetett volna belőle s az ő sóhajtásaiból? Legfeljebb arra lehetne őt használni, hogy vigye az uszályát, ha az esküvője napján a virágok és drágakövek között az oltár elé fog lépni.

III.

Igy lépdelték tova; a hercegnő büszkén, előkelően, a kis apród mély sóhajtások között, miközben egy tóhoz értek, mely oly tiszta, oly kék és oly átlátszó volt, hogy azt lehetett volna hinni: az ég esett le a földre. Minthogy Ormuz király leánya a hosszú sétától s a forró napsugártól elbágyadt, leült a homokba, egészen közel a víz partjához, hol friss szellő lengedezett. A trapezunti császár, akit a királykisasszony később kikoszarozott, mikor megtudta, hogy ideálja e homokban ült, arany kosarakban annyi homokot vitetett el innen, amennyit csak birt s elszóratta palotájának lépcsőin s ettől kezdve udvaroncainak csak a lépcső korlátján lehetett feljutniok a trón zsámolyáig. Mert végre is felettébb illetlen dolog volna, ha mindjárt igen magas állású urak is ráléphetnének arra a homokra, melyen a világ legszebb hercegnője kegyeskedett egykor megpihenni szájrancú szoknyájában.

A királykisasszony tehát itt ült és nézegette a friss, kék vizű tavat. Ekkor eszébe jutott, hogy megfürdik. Minthogy a tó az égboltozathoz hasonlított, méltó volt reá, hogy egy csillag fürödjék meg benne, Ah! milyen szép, fehér csillag lesz, ő e felséges azúrban, hullámzó ragyogó hajának sugárfényében!

Csak egy dolog tartóztatta vissza: a kis apród ott állott a háta mögött. Egy királykisasszony nem vetkőzhetik le ilyen jelentéktelen személy előtt; de egyébként is, a királyleány igen jó nevelésű volt s valószínűleg nem akart volna levetkőzni egy nagyon magas állású úr előtt sem. Vajjon elktűdje az apródot? Erre gondolt előbb. De akkor egyedül, minden kíséret nélkül kell majd visszatérnie a palotába. Ez szörnyűség lenne; ilyet nem enged meg az etikett. És így valószínűleg lemondott volna róla, hogy megfürödjék a tóban, ha a közeiben nem pillantott volna meg egy óriási sziklák között heverő s a ráboruló repkénytől beárnyalt nagy, fekete

fatörzset, melynek megpillantásakor más gondolata támadt:

— Kis apród! — monda — én meg akarok fürdeni ezekben a hullámokban, melyek tán legszebbek ezen a világon. Te menj addig e fatörzs mögé, mely olyan, mint egy szénfal. Menj, kis apród, maradj csöndben és meg ne mozdulj!

— Úgy lesz, a hogy fenséged parancsolja!

És lekuporodott a sűrű bozotba, míg a hercegnő kezdte levetni sárga selyem szoknyáit, ékszereit és harisnyáit. Ám ezeket csak nagy fáradtsággal és hosszú ellentállás után tudta lehúzni, mert mindkető szerelmes volt az ő liliumfehér lábszáraiba és rózsás lábacskaiba s ott akartak maradni a helyükön.

IV.

Szóval azt ki sem lehet mondani, milyen kétségbeesés fogta el a kis apródot, ott a fekete fal mögött. Óh, Istenem, oly közel hozzá, hogy hallhatta a selyem szövetek suhogását s a királykisasszony boldogította a ragvógó napot azzal, hogy megláthatta karjait, vállait és darabonként, egyenként leplezte le kiomló testének szűzi hófehérségét. Ha egy madarka arra szállott volna, annak szabad lett volna meglátni a kebleit, melyek oly frissek és kerekdedek, mint két vadzsabimbó; ha egy pillangó arra repült volna, annak szabad lett volna — hiszen mindig rózsákkal van dolga, ez feljogosítaná rá! — egyik keblének bimbójára részállani, ó királykisasszony! És neki, akit mióta csak megpillantotta apró lábaidat a hermelini-cipellőcskében s meglátta aranypihéktől beárnyalt nyakadat, epeszt a vágy imádásra méltó szépséged után, neki a sűrű bokrok között kell maradnia, melyeken keresztül még a nap tüze sem hathatott volna át!

Óh, hiszen tudta ő jól, hogy a királyi test, melyért császárok és királyok versenyeztek, nem az ő számára teremtetett. Őt megcsókolhatni, őt érinteni, ilyen messzire még álmában sem vetemedett. De vajjon nem részesíthette volna őt is — mikor ime alkalom kínálkozik rá! — abban a gyönyörűségben, mely osztályrésztül jutott a napnak, a madaraknak, a szélnek, akik szintén nem császárok vagy királyok! Milyen nagy volt a kísértés, hogy ne maradjon a sötétben, hogy egy lépést tegyen csak, vagy a nyakát nyujtsa ki legalább! De ő hű szolgája volt urának; megígérte, hogy nyugton marad, hogy meg se mozdul, meg kellett hát tartania a szavát. Mikor azonban az első hangos loccsanást meghallotta — óh, óh! most ime már meztelen, egészen mezf-

telen, én Istenem! — elkezdett sírni keservesen, hogy mennyi gyönyörűségben lehetett volna része és mégsem részesülhetett benne.

Ám mégis máskép történt! Mert a nagy, fekete fatuskót, mely kristály volt valóában, elfogta a szánalom s egyre tisztábbá és áttetszőbbé vált, ragyogóan sugárzóvá, mint a gyémánt s átlátszóbbá, mint a minő maga a tó volt. A visapur-i Rajah, akihez később a királykisasszony feleségül ment, nagyon tévedett, ha azt hitte, hogy ő az első, akinek megadatott látnia a vakító fehérséget, a rózsás bimbócskákat s az aranypihéket, melyeket a nászéjszaka előtt lelepleztek. Ám a kis apród nem örvendhetett sokáig kalandjának, mert nemsokkal ezután meghalt a vágytól, az általa látott gyönyörűségek utáni vágyódástól. De vajjon nem-e egy olyan látvány után záródtak le szempillái, mely az örök álom álmait megédesíteni képes?

V.

Tehát a kristály, mely azelőtt egészen fekete volt, a szerelmi bánat felett érzett szánalomból lett átlátszóvá. Ha tanúságot akarnék levonni ebből a meséből, akkor azt tanácsolom nektek, fiatal lányok; őrizzétek az élettelen tárgyak könnyörületességétől. Ők kevésbé kegyetlenek, mint ti, ők segítségünkre sietnek, ha zsarnokoskodástok segélykiáltásokat csal ki belőlünk. És ha a szívtelen gyermek, akinek mosolyától én mérhetetlen károkat szenvedek, egy szép napon, mikor meglehetősen közel vagyok hozzá, merészkedik a fürdőbe lépni, vigyázzon magára. Megtörténhetik, hogy a selymek, fa és falak meglágyulnak vágyaimtól és panaszaimtól s átlátszóbbakká válnak, mint a legfinomabb battiszt, oly átlátszóvá, hogy én — oh! legszebb angyal te! — biz:onságban bámulhatom meg bájaidnak legintimebb titkait, egészen a kicsike barna anyajegyig, mely — talán — ott rejtőzik valahol . . . tán kissé feljebb is a térdek mellett . . .

A KI KÉTSZER HALT MEG. A halálfélelmet sokféleképpen lehet magyarázni, de olyan furcsa megokolását sohasem hallottam még, aminő a Dunaiszky Lászlóé volt, azé a vén szobrászművészé, akit a héten elhantoltak. Jókai temetésén találkoztam vele; a sír közelében álldogál az útszélen s éppen virágot dobott föl az elvonuló koszorúst kocsik egyikére. A kis kék bokréta meghúzódott a hatalmas koszorúk között, szerényen, akárcsak Dunaiszky szokott az embertömegben.

— Ezzel tartoztam régi pajtásomnak, — mondta, aztán elindult hazafelé.

Kérdeztem, hogy a szertartást nem várja-e meg.

— Minek? — felelte. — Magamban siratom, nem bízom a papokra. Bántana is, félek a haláltól. Egyszer elég volt.

— Hogy-hogy?

— Egyszer már meghaltam. Végig kellett nézmem, hogy eltemetnek. Torkig vagyok. De hiába mondanám, hogy elég volt, nem bújhatok el a második, igazi halál elől. Legalább meghagytam, hogy csöndben, pompa nélkül vigyenek ki a temetőbe, mikor eljön értem a nagy rém.

Igaz, kétszer halt meg. Először vagy húsz évvel ezelőtt. Eltemették a f e l e d é s sírjába. Annyira, hogy amikor megjelent az Erzsébetkirályné szobor pályázaton, meglepetve kérdezték:

— Hát él még? Csakugyan?

Művész volt, hiú volt, nagyon fájt neki. Talán ő is volt az oka. Nem járt sehova s kiállításra, a világnak nem dolgozott. Akkor vonult vissza, amikor elhunyt egy asszony, akit imádott. Máshoz ment nőül s Dunaiszky agglegény maradt. Százféle változatban mintázta meg, faragta ki annak a nőnek a képét; kis lakása tele volt ifjúkori szerelme szobraival.

Nem tartozott a legnagyobb művészek közé, ám azt még sem érdemelte meg, hogy lenézzék, hogy nyomorba essék. Jelentéktelen művész nem lehetett, aki Münchenben kétszer kapott aranyérmét s a londoni világkiállítás alkalmával egyszerre három szobrával nyert díjat. A stílusa ma már avult ugyan, de hű képmásai, nagyjainkról készített szobrai mind arról tanuskodnak, hogy lelkiismeretes, klasszikus egyszerűségű művész volt.

Az volt a baja, hogy minden megváltozott körülötte, amikor — közel nyolcvan esztendőskorában — újból fölvette a vésőt. Változott az ízlés, fejlődött a szobrászművészet, ez technikájával együtt. A magyar művészet Rip van Winklé-je

szomorúan nézett körül, be is látta, hogy te npora mutantur s végleg abbahagyta volna a munkát. Ha nem kénytelen a folytatására. Kellett kenyérre.

— Csoda-e, hogy Vörösmartyja láttára fintorgatták az orrukat, — mikor ezt a művét két évvel ezelőtt egy foltos kliséjú naptári arckép után csinálta? Nem volt annyi pénze, hogy jó Vörösmarty arcképet vásároljon.

Dunaiszky, az ember, szinte tökéletesen nagy volt. Költő lelkű, szép szavú esztétikus számára nem tudok remekebb témát az ő életrajzánál.

Szerette a virágot és a gyermeket, utálta a pénzt, meg a reklámot. A pénzről olyanféle különös fogalmai voltak, mint egykori barátjának, Jókai Mórnak. Hadd mondjak el csak egyet tömérdek jellemző esete közül. Másfél esztendeje ötszáz forintot kapott egyszerre. Magához hívatott és fontoskodva szólt:

— Alapítványt akarok tenni, fiatal művészeknek, hogy gond nélkül tanulhassanak.

— Ugyan miből?

— Ehun e! — és büszkén vette elő mellénye zsebéből az összegyűrt bankókat.

Két hét múlva egy fillérje sem volt. Kérdeztem, hova lett. Azt mondta, elvesztette. Később megtudtam, hogy az összeg nagy részét egy renesszánsz-kori gyöngyös kazettára adta ki. Közben bevetődött egy körúti kávéházba. A főpincér ott épen veszekedett egy nagyhajú fiatalemberrel, hogy fizesse már ki az adósságát. Dunaiszky titokban magához hívta a főpincért s kezébe nyomott egy csomó pénzt.

— Ez a magáé — súgta — de ne bántsa többet azt a fiút. Holnap és azontúl adjon neki, amit kér, amíg telik a pénzből.

Soha sem beszélt azzal az ifjúval, csak annyit tudott róla, hogy festőnövendék. S míg az sonkát, kaviárt, tojást vacsorázott, ő maga liptai túrót evett két krajcár ára kenyérrel.

Ilyen jó volt az öreg Dunaiszky. Nála nagyobb művész, mondtam, volt is, van is. De jobb ember kevés. Nem csoda, hogy éhenhalt.

T. K.

Háború és béke.

Írta: Tolstoj Leó.

— Új fordítás az orosz eredetiből —

74

— Mit csinálnak ezek itt? — gondolta André herceg, miközben nézte őket. — Mért nem fút az a vöröshaju tüzér, ha már nincs fegyvere? Mért nem szúrja le a francia? Ha nem menekül, a franciának eszébe jutni a fegyvere és le fogja szúrni.

Valóban egy másik francia feltüzött szuronnyal rohant a birkózókra és a vöröshaju tüzér sorsa, aki még mindég nem értette meg, mi fog vele történni, elhatározta magát. De André herceg nem látta, hogy végződött az ügy. Ugy érezte, mintha a közel lévő katonák egyike egy bottal teljes erőből a fejére ütött volna.

Nem érzett nagy fájdalmat, de főképp azért volt kellemetlen, mert ez a fájdalom gondolatait eltérítette és megakadályozta őt abban, hogy lássa azokat a dolgokat, amelyekre szemeit irányította.

— Mi az? Elesem? Lábam ingadoznak! — gondolta és hátra esett.

Kinyitotta szemeit, hogy lássa, miképpen végződött a franciák harca a tüzerekkel és megakarta tudni, vajjon a vöröshajú katonát megölték-e, vagy nem, vajjon az ágyúkat elfoglalták-e, vagy nem; de mit sem tudott. Fölötte már nem volt semmi, csak az ég, a mely nem volt tiszta, de végtelenül magas és a mely alatt lassan szürke felhők vonultak el.

— Mily csendes, mily nyugodt, mily ünnepélyes most minden! — gondolta André herceg — nem olyan, mint mikor futottunk ordítottunk és támadtunk, éppenséggel nem olyan, mint mikor a francia és a tüzér dühös arccal viaskodtak egymással, a felhők éppenséggel nem úgy vonúlnak fejem fölött. Hogyan történt, hogy az előbb nem láttam ezt a magas eget? És mily boldog vagyok, hogy végre megismertem! Igen, minden csalékony, kivéve ez a végtelen ég. Semmi, semmi sincs rajta kívül . . . de még az sincs, csak béke és csend van . . . Hála istennek! . . .

A jobb szárnyon 9 órakor még nem kezdődött meg a harc. Mitnhogy Bagration nem teljesítette Dolgorukov kívánságát, hogy a harcot megkezdje és mert a felelősséget magáról el akarta hárítani, azt ajánlotta Dolgorukovnak, hogy kérdeztesse meg a fővezért.

Bagratiön tudta, hogy ha a küldöncöt a tíz versznyi uton, amely a két szárnyat egymástól elválasztja, nem lövik agyon (ami nagyon valószínű volt) és ha a fővezért nem találja azonnal meg, ami szintén majdnem bizonyosra vehető, este előtt nem térhet vissza.

Bagratiön nagy, kifejezéstelen, álmos szemeivel végig tekintett környezetén és önkénytelenül feltűnt neki Rostov gyermekes arca, amely reszketett az izgatottságtól és reménytől. Öt küldte el.

— És ha Őfelségével előbb találkoznom, mint a fővezérrel, kegyelmes uram? — kérdezte Rostov, kezét sapkája ernyőjén tartva.

— Akkor jelentse Őfelségének! — szolt Dolgorukov, gyorsan Bagratiön szavába vágva.

Rostov összes kívánságai teljesedésbe mentek ezen a reggelen; döntő tüközetre került a sor és ő részt vehetett benne; azonkívül a tábornokok legbátrabbikának hadsegéde lett; sőt megbízásából Kutusovhoz lovagolt, esetleg magához a császárhoz. Tiszta reggel volt, a ló, amelyen ült, kitűnő volt. Örült és boldognak érezte magát. Miután megkapta a megbízást, megsarkantyúzta lovát és a csapatsorokon végig lovagolt. Kezdetben Bagratiön legénysége mellett vonult el, amely még nem fogott bele a harcba és mozdulatlanul állt; azután egy széles síkra érkezett, amelyet Uvarov lovasai foglaltak el s ott mozgolódást és a harchoz való készülődést vett észre; miután Uvarov lovasait elhagyta, jól hallotta a fegyver és ágyúropogást. A lövések egyre hevesebbé váltak.

Rostov egy magaslaton rövid időre megállította lovát, hogy lássa, mi történik, de bármennyire megerőltette szemeit, mit sem tudott megkülönböztetni; ott egy gomolyagban emberek mozogtak, elől és hátul katonákat látott . . . de mér? kicsoda? hová? — azt nem tudta megkülönböztetni. Ez a látvány és ezek a hangok azonban nemcsak nem ébresztettek benne félelmet, hanem ellenkezőleg tetterővel és határozottsággal töltötték el. Újból nekivágtatott a sorok hosszában és mindjobban azon csapatok környékéhez közelgett, amelyek már megkezdték a csatát.

Miután Rostov az osztrákokhoz ért, észrevette, hogy az ezután következő sor (a testőrség) javában harcol.

— Annál jobb! Legalább közlőrl láthatom! — gondolta.

Majdnem a legelső sorok mellett lovagolt el. Néhány lovas feléje vágatott. A mi ulánusaink voltak, akik szétszórtan érkeztek vissza a támadásról. Rostov közel ért hozzájuk. Önkéntelenül megjegyezte, hogy az egyik megsebesült és tovább lovagolt.

Alig lovagolt száz lépésnyire, amidőn tőle balra óriási lovas tömeg vágatott el teljes galopban, valamennyi fehér egyenruhában. Rostov megsarkantyúzta lovát, hogy kikerülje őket és sikerült volna is neki, ha azok a lovasok, egyöntetűen lovagoltak volna tovább, azonban még gyorsabban vágatni kezdtek. Rostov mind élesebben hallotta a patkók dobogását és a fegyverek csattanását és egyre élesebben látta a lovakat és lovasokat. Az orosz gárda volt, amely a szemközt jövő francia lovasság ellen vágatott.

Rostov már arcukat is kivehette és hallotta, amint a tiszt, aki a lovát eleresztve így kiáltott fel:

— Előre! Előre!

Félt, hogy eltapossák, vagy magukkal rántják a franciák megtámadásába s ezért, amily gyorsan csak birt, elvágatott a sor előtt, de csak nagynehezen tudta őket kikerülni.

Alig vágattak el mellette a lovasok, hallotta harci kiáltásukat és amint visszanezett, látta, hogy az elülső sorok idegen, valószínűleg francia lovasokkal, veres vállrojtosokkal összekeveredtek. Többet nem láthatott, mert nyomban megszólaltak az ágyuk és minden füsttel telt meg.

Abban a pillanatban, a mikor a gárdalovasok elvágattak mellette és eltűntek a füstben, Rostov habozott, vajjon kövesse-e őket, vagy oda lovagoljon, a hová a köteleesség hívja.

Ez volt az a fényes lovastámadás, a melyet a franciák is annyira megcsodáltak. Rostov később irtózáttal hallotta, hogy abból a sok gyönyörű legényből, a fényes, drága lovakon ülő ifjakkból, tisztekből és hadapródokból, a kik mellette elvágattak, csak tizen-nyole maradt életben.

— Miért irigyeljem őket, hisz sorsomat úgy sem kerülhetem ki és talán azonnal láthatom a császárt — gondolta Rostov és tovább lovagolt.

A mikor a gyalog gárdaezredekhez ért, észrevette, hogy feje fölött golyók repültek el és hulltak le köröskörül. Mindez nem annyira a golyók süvöltése következtében tűnt fel neki, mint inkább azért, mert látta a katonák nyugtalanságát és a tisztek természetellenes, harcias és ünnepélyes komolyságát.

Az egyik gárdaezred sorai mögött elvonulva, hirtelen nevét hallotta említeni:

— Rostov!

— Mi az? — kiáltotta, a nélkül, hogy Borist felismerte volna.

— Hogy kerülsz ide az első sorokba? Itt kezdte meg ezredünk első támadását! — szolt Boris azzal a boldog mosolylyal, a mely mindannyiszor látható fiatal embereknél, a kik először vannak a harcban.

Rostov megállott.

— Ejnye! No lám! Nos, milyen volt?

— Visszavertünk egy támadást! — szolt Boris élénken és beszédesen.

— Különben elképzeld — folytatta.

És Boris elbeszélte, hogy a gárda, a mikor katonákat látott maga előtt, osztrákoknak tartotta őket és csak a felőlük jövő golyókról ismerte fel, hogy az első sorban vannak és hogy váratlanul meg kell kezdeniök a harcot.

Rostov a nélkül, hogy Borist végig hallgatta volna, lovát újból elindította.

— Hová lovagolsz? — kérdezte Boris.

— Ő Fenségéhez... megbízásokkal.

— Az itt van! — szolt Boris, a ki azt értette, hogy Ő Fenségéhez.

S a nagyhercegre mutatott, a ki körülbelül száz lépésnyire volt tőlük sisakban és gárdapáncélban és felhuzott vállakkal, összeráncolt homlokkal kiáltott valamit egy fehér egyenruhás osztrák tiszt felé.

— Hiszen az a nagyherceg s nekem a fővezérrel vagy a császárral kell beszélnem! — szolt Rostov és megsarkantyuzta lovát.

Miután elvonult a gárda mögött, nehogy újból az első sorokba jusson, a tartalék között lovagolt el és hosszú ívben kerülte meg azokat a helyeket, a hol erősebben voltak hallhatók a lövések.

Egyszerre csak maga előtt és csapataink mögött, olyan helyen, a hol nem is sejthetett ellenséget, közeli lövéseket hallott.

— Mi lehet az? — gondolta Rostov — az ellenség seregünk háta mögött? Lehetetlen!

Rémület fogta el maga miatt és a csata eredménye miatt.

— Bármilyen legyen — gondolta — most már nem szabad kerülni tennem. A fővezért kell keresnem és ha minden elveszett, úgy magam is elesem.

A rossz sejtelem, mely Rostovot elfogta, mindjobban megerősödött benne, mennél inkább közeledett a Pratz falu előtt levő térre, a mely mindenféle fegyvernemmel volt megtöltve.

Folytatjuk.

Írókról — könyvekről.

Nemes Károly pályafutása. Regény. Írta Dénes Tibor, Gril Károly 1904. Dénes Tibor legújabb könyvében két nehéz problémát állít fel és mindkettőt a való életet ismerő író gyakorlatosságával oldja meg. Az egyik probléma lélektani. Nemes Károly, a regény hőse, ifjúságát léha élvezetek és könnyű szerelmek között elpocsékolta és a kiből, mint egy új Anyeginből, ez az élet minden vágyat, minden reményt és minden kedvet kiölt, midőn már-már belefűt a nagyvárosi úri egzisztenciák mocsarába. szenvedélyes szerelemre lobban és ennek tüzeben megtisztulva, való jellemének, tehetségének és akarat-jének eddig rejtett kincsei egymásután napfényre kerültek. Ez a szerelem a konvenciók erkölcsi fogalmak szerint bűnös, mert az asszony, akit szeret és aki viszont szereti, másnak az asszonya, és így a tanulság, melyet a szerző élénkbe tár, a régi témát nagyon modernné teszi: a bűnös érzelemből is fakadhatnak a legértékesebb erkölcsű javak. Az asszony, aki az első pillanattól fogva egész lelkével a férfié, testét megtagadja tőle. E helyett életének más célt jelölt ki: használja fel mindazt az értékes tehetséget, melyet a természet beleoltott és melyet eddig mesterségesen nyomott el, bontsa ki energiájának eddig lekötött szárnyait és dolgozzék, alkosson valami nemeset, valami nagyot, a mire az ő szerelme-e büszke lehessen. Itt kezdődhet

a második nemzetiségi politikai probléma szála. Hosszú lelki küzdelem után, melyet Dénes ritka analitikai erővel fest meg, Nemes Károly helyesli a maga munkakörét. Arra vállalkozik, hogy az országnak egy nagy darab földjén anyagi és erkölcsi nyomorban tengődő ruthének megváltója lesz. Visszaadja őket önmaguknak és a nemzetnek. Összeköttetései révén a ruthén akció kormánybiztosa lesz. Ettől a pillanattól fogva minden idejét és minden erejét ennek a nagy ügynek szolgálatára rendeli. Küzdelme nem könnyű. Ellene szegül minden. A kazárok, kik eddig a szegény ruthének vérében élőködtek, ekszisztenciájukban megtámadtatva, valóságos összeesküvést szöttek ellen. Terveit kikémelelik és tönkre teszik. A kormánynál és sajtónál megrágalmazzák, főmunkatársat megvásárolják. A mellett maguk a ruthének elenséget látnak benne, aki kiforgatja őket ősi földjükből és nemzeti múltukból. Nemes Károly, hogy túlfeszített idegeit megmentse, ennyi baj között rövid pihenőre külföldre menekül. Ott találkozik az asszonnyal, akinek kedvéért erre az emberfeletti munkára vállalkozott. Egy szenvedélyes nyári éjszakán, mikor a férfi — önmagán és munkája sikerén kétségbeesve — az öngyilkosság örvényén áll, és midőn világos lesz előtte, hogy minden, amit évek óta cselekszik, nem egyéb, mint önmagának és a világnak ártása, mert őt nem sarkalja sem ambíció, sem munkakedv, sem hazaszeretet

és minden tetteinek egy rugója van, az ő bünos szerelme, — megtörik az asszony ellentállása is. Egy izgatón szép jelenetben, isten szabad ege alatt egymás karjába omolnak és az asszony szeretője lesz annak a férfinak, kinek eddig csak jóra vezető géniusza volt. És ebből a fokozott bűnből megint fokozott jó takad. Nemes Károly visszanyeri régi erejét. Haza utazik, ellenségeit megtöri és végrehajtja nagy művét. Dicsőségének tetőpontját éri itt a tragikus bukás. Bűnhődnie kell, mert mindent, amit tett, bűnből tett. És bűnhődik éppen az által, a mi életének maradandó alkotása volt. A nagy Kriska tavat lecsapoltatta és az így nyert rengeteg területet a legjobb termőfölddé alakítva át, kenyeret és munkát ad a nyomorgó ruthének ezreinek. Ez a Kriska tulajdonképen szimbóluma az ő egész vállalkozásának, ez mindannak a réginek jelképe, melyet szét kellett rombolnia, hogy újat teremtsen. Nagy ünnepélyt rendeznek tiszteletére. Eljön a miniszter is és ünnepi beszéde kapcsán fényes rendjelet nyújt át a kormánybiztosnak. Mindenki őt bámulja, őt magasztalja. És ugyancsak a napnak éjszakáján orozva bosszúból lelövi egy vén ruhén, aki eddig a Kriska halaiból élt és a kinek kis leánya a lecsapolási munkák közt életét vesztette. A Kriska öli meg tehát Nemes Károlyt, aki megölte a Kriskát. — Ebben az izgató, mesterien felépített és végig pompásan megírt történetben, mely egyenesen kívánczik a drámai fejlődésére, — Dénes Tibor a humoros és mulatságos epizódok és az érdekesen megfestett mellékalakok egész serejét helyezi el. A szellemesen gonosz

Werknerné, aki kevésbé szerelmes, a ravasz és hiú Werkner Zsiga, a bölcs falusi doktor, a léha ijak és könnyelmű asszonyok, a kapzsi kazárok, a fővárosi és vidéki szalonélet közismerős szereplői. egymásután jelennek meg azon a pályán, melyet Nemes Károly az erköcsi zülléstől a munkában való megtisztuláson át tragikus bukásáig előttünk befut.

Dr. V á r k o n y i O s z k á r.

Egy modern japán regény. «Nami-Ko» cím alatt egy realiztikus japán regény jelent meg angol fordításban. A Times Litterary Supplement kritikusa szerint a fordítás rossz, de a cselekmény mégis érdekel bennünket, mert megtaláljuk benne a magasabb körök belső életének leírását. Eddig senki idegen — sem hittérítő, sem hivatalnok — nem hatolhatott be a nagy keleti szigetbirodalom közép és felőbb osztályainak belső életének titkaiba. A regény eltér az eddigi japán regények tárgyaitól, amelyek mindig az elmúlt idők heroszainak mesés tetteivel foglalkoztak. A realiztikus regény szerzője Kenjiro Tokutomi; a fordítást egy japán s egy amerikai végezte.

Egy bájos és szeretetreméltó japán leányról szól a történet, a ki egy kiváló tábornoznak gyermeke. A tábornoak az európai szokásoknak hódoló második felesége mellett, a ki mostohája a hősnőnek, oly módon van ecsetelve, hogy bátran azonosíthatjuk Japánnak jelenleg leghíresebb katonai és politikai vezetőinek egyikeivel. A hősnő felesége egy tengerészisztnek, a ki utolsó sarja egy nagyon előkelő családnak;

igen hős, hazafias, hűséges férje az asszonyának. A fiatal pár élete csupa fény és ragyogás közt kezdődik s ez ott tündökölt az ikaei hegyek liljomos lejtői felett, a hol mézesheteiket töltik. Legelőször itt találkozunk velök, a mint japán módra virágot szednek a szabadban és édességeket majszolnak. Itt ismerjük meg a regény gonosz szellemét, a vőlegény unokatestvérét is, a ki vele nevelkedett és éppen olyan közönséges és alattomos, amily őszinte és nemes amaz. Önző ember létére maga remélte elérhetni a leányt, hogy ezáltal az apa hatalmas befolyását elnyerje a hadseregben való előléptetésére nézve. Amikor a leány még a szülői házban élt, közvetlenül hozzá írt egy szerelmes levelet — ami egyenes kigúnyolása a japán illendőségnek. Azon a napon, amelyen ezt megtette, hivatalos ügyben el kellett utaznia és amikor három hónap múlva megjött, a leány már felesége volt az unokatesvérének. Ettől fogva csak a bosszú gondolata foglalkoztatta.

A fiatalasszony tőle telhetőleg megnyerni igyekezett az anyósa vonzalmát, mert japán szokás szerint a fiatal pár az ő házában lakik és feltétlen engedelmisséggel tartozik neki. Japánban az anyós nem a vőnek, hanem a menynek a «bête noire»-ja. Az asszonyka bármennyire igyekezett is, nem tudott egészen az anyós kedvére tenni; az áruló unokatestvér már most ennek az ellenszenvére s féltékenységére számít, a miért a fia olyan nagyon szereti fiatal hitvesét. Miután a meny nemcsak hogy terméketlennek bizonyul, hanem a kezdődő tudóvésznyomai is látszanak

rajta, a gonosz unokatestvér arról győzi meg az anyóst, hogyha nem akarja, hogy a család kibáljon, a fiút el kell választani a feleségétől és egy másikval kell összeházasítani. Gyógyíthatlan betegség egyike a Confucius által megengedett válási okoknak. És a törvényes családfő kiváltsága, hogy megóvhatja a család érdekét annak egy tagja helyett. Így az anyós, a hajójával idegenben időző fia helyett, annak tudta és beleegyezése nélkül végrehajthatta a válást.

A mikor a férj hazajött, már csak azt látta, hogy szeretett és szerető hitvese mindenkorra el kellett, hogy hagyja. Ugyanakkor kitört a háború Kinával; most már csak azt reméli, hogy a csatamezőn megleli a halált, de nem sikerül meghalnia; ellenben az áruló unokatestvér elesik Port-Arthur ostrománál, míg a fiatalasszony megtört szívével, fájdalommal és megaláztatásban könnyű zsákmányává lesz a sorvasztó betegségnek. A regény az apa s a férj véletlen találkozásával fejeződik be a fiatal asszony sírjánál, a hol kibékülnek s mind a ketten azt határozzák, hogy ezután már csak a hazajóknak szentelik életüket, «a mire a sors már megedzette őket».

A japán kiadásban a regény címe: «Hototogizu» s nem «Nami-Ko», a mi a hősnő neve. A hototogizu egy japán kakukfaj, a melynek kiáltása a japánok szerint: «Fu-nyo-ki». Fu-nyo-ki japánul annyit tesz: «A legjobb haza térni» s a szerző ezzel a kakukszóval azt akarja mondani, hogy a hősnő a szülői házban s az apja szeretetében meglelte a békét, a mikor a férje házából száműzték. J.

Természettudomány.

Az orvosi tudomány és az orvosi hivatás Herbert Spencernél.

A legnagyobb és legmélyebben gondolkodók egyike, kit jól betöltött élet munkája után imént pihenésre szólított a gondviselés. Herbert Spencer, philosophiai rendszerének megalkotása közben nem kerülhette el, hogy az orvosi tudományt és az orvosi hivatást is elmékedése körébe ne vonja. A testi gyengesége dacára is aggort megért férfiú ugyan saját életének berendezésében annak a nagy skeptikus orvosnak, Hufelandnak tanácsát látszott követni, ki Makrobiotikájában állította föl az elvet, hogy «élj okosan és kerülj az orvosokat». De irataiban mindig azzal a higgadt elismeréssel és azzal a tárgyilagos igazságossággal szól az orvosi tudományról és képviselőiről, mely ahhoz illik, ki nem bámolni, hanem megérteni törekszik az élő világnak és ebben a társadalom életének fejlődését.

És mi sem jellemzi az igazán nagy és valóban igazságos férfiút jobban, mint az, hogy e kérdésekhez is csak annyiban szolt hozzá, a mennyire megértette, nem követvén azok példáját, kik abból mert a tudásnak egy és más terén erősek, ebből már jogosultságot és bátorságot merítenek arra, hogy az orvosi tudománynak is irányt jelöljenek, és az orvosokat is kritikával

sujtsák. Herbert Spencer ezt soha sem tette. Ő csak beleilleszteni iparkodott a betegségekről szóló tant a maga synthetikus bölcselétébe és a philosophia elveivel megmagyarázni iparkodott az orvosi rendnek eddigi fejlődését.

«A szervezet egyensúlyának megzavarása», így fogta fel Herbert Spencer a betegséget, és ezen definitio, amint öntudatlanul minden időben meg volt a nagy orvosok felfogásában, úgy hova-tovább öntudatos iránynyá erősödik a pathológiában. Nem a száz és ezerféle betegség külön-külön való megtanulása, hanem megértése annak, miben és hol és mi zavarta meg a szervezet egyensúlyát — ez uton fejlődhetik az orvosi tudomány alapját képező pathologia. Azaz, hogy épp ezért nem is a pathologia, mint inkább a szervezet egyensúlyának ismerete, — a biologia képezheti az orvosi tudomány alapját.

A szervezet jó equilibriumját kell ismernünk, hogy meg tudjuk találni az equilibrium megzavaródását és helyes irányban keressük a helyreállítására a kalmes eszközöket. Még talán sokáig tart, míg az egész orvostudományt áthatja az angol philosophus oly egyszerű és mégis oly mély értelmű definitiója, míg összes orvosi törekvéseink

a biologikus alapra helyezkedve, a szervezet életet az egyensúly fenntartása által akarják majd elérni. De útban vagyunk az ily irányú fejlődés felé és legvilágosabb megnyilatkozása ezen iránynak: az egészségügy, a higiéné fejlődése, melynek célja a szervezeti equilibrium fenntartása, az ezt zavaró tényezők távoltartása által. De nemcsak a praeventív orvostudomány, hanem a gyógyító is lassanként ezen sentenciának veti alá magát. Kimutatva azt, miért billent félre az egészség mérlege, egyenest a hiány pótlására törekszik. Az oly hiányt en fejlődésnek indult, pedig ma még csak gyermekkorát elő org notherapia az egyensúly helyreállításának egyik közvetlen módja. Megadni a szervezetnek azt, a mire biologice szüksége van és a minek hiánya, megfogása éppen az egyensúlyzavart, a betegséget okozza: a thyreioidea és egyéb hasonló készítmények therapeutikus magyarázata. Ellen-súlyozni a szervezethe jutott organicus mérget, illetőleg megadni a szervezetnek azt, mivel a mérgeket elle súlyozni képes: az antitoxikus serumtherapiának alapja. És ha Schleich-chloroformból, aethylchloridból, aetherből narcotizáló keveréket construál azért, hogy ezen keverék forrponija, azaz párolgási temperaturája olyan legyen, mint a minő a szervezet temperaturájának megfelel, úgy, hogy a tüdőbe belélegeztetve az itt levő temperatura mellett ismét gyorsan kipárologhasson: ez az a narcosis által megzavart szervezeti egyensúlyt akarja helyreállítani és ezen zavar veszedelmét csökkenteni. Az orvosi tudomány fejlődésének hosszú időre a za-

vart szervezeti egyensúly elméleti definitiója mutatja az irányt.

Nem elméleti definitióra, hanem a tények halmazára, illetőleg jól felállított sorsára támaszkodik Herbert Spencer akkor, mikor az orvosi rend fejlődését magyarázza. Az emberi társadalom legkezdetlegesebb fejlődési fokán a pap és az orvos együtt van. Így volt az évtizedek előtt és úgy található még ma is ama nyers néptörzseknél, kiknek szociális életét a civilizáció még meg nem változtatta. Hivatkozik Humboldtra, hogy a «caribi Maririk egyidejűleg papok, személynvesztő bűvészek és orvosok». De még oly népeknél is, kiknél egy sajátosság, bár évezredes civilizáció már magas fokra emelkedett, a pap és orvos közti összefüggés ma is meg van és Tibetben ma is majdnem kizárólag a papok, a lámák kezében van az orvosi foglalkozás. E tények magyarázatát az a telfogás képezi, hogy a pap is és az orvos is természetfölötti lényekkel állanak érintkezésben, kiktől a jó is, meg a rossz is, de legkivált a betegségek származnak. A tahiti pap-orvosok a honorariumok egy részét is állítólag az istenek számára teszik félre, kiket ily ajándékok által lehet kiengesztelni és a beteggel gyakorlandó kegyelemre bírni. Még az orvosokat, bizonyos gyógyhatású szereket, füveket sem tartják maguk ezen pap-orvosok sem oly értelemben gyógyítóknak, mint mi, hanem ezeknek is a természetfölötti bűvös hatásuk az, a mire számítanak. És mutatja Spencer, hogy az orvosi rend ezen kezdetleges állapotának és az orvosi hivatás ily felfogásának nyomai nemcsak a ma nagyon előreha-

ladt zsidóknál és görögöknél találjuk meg — mert előbbieknél szintén a papok voltak a hivatásos orvosok, míg utóbbiaknál ugyancsak a templomokban, Aeskulap templomaiban gyógyították is a betegeket és tanították is az orvosokat — de megmaradt ennek folytatása a kereszténységben. Mert a betegségeket a keresztény felfogás is természetfölötti eredetűeknek tartotta és így a pap működése még ekkor is szükségesnek mutatkozott.

Az Astclepionok elpusztítását nem követte valamely intézkedés, mely az orvosi hivatásra nevelést szabályozta volna és «így a pogány felfogás a betegségekről és azok kezeléséről a kereszténységben újra megerősödött». A papok is annvira orvosok voltak, hogy ez utóbbi foglalkozásuk a papi hivatás rovására jutott túlsúlyba és ezért kellett a 12. és 13. század zarátkainak ismételtén a papok orvoskodását korlátozó rendeletet kibocsátaniok. De azért csak tovább is tartott ez az összefüggés és csak a midőn az orvosoknak is megengedték a nősülést — a párisi egyetem orvosai csak 1452-ben nyertek nősülési engedélyt — kezdett a szemmel látható különülés az orvosok és klerikusok között. Ma sem, és még a legcivilisáltabb nép között sem veszett azonban teljesen nvoma a régi felfogásnak, és midőn néhány év előtt egy londoni kórházban két csoportra akarták osztani a betegeket, olyanokra, a kikért imádkoznak és egy másikra, a kikért nem imádkoznak, ez indítványt megbotránkozva utasították vissza. «Elhatározatott, hogy az imádság gyógyító erejében való hit fentartandó, akár nyer a té-

nyek által beigazolást, akár nem, és e célból nem kívánatos, hogy ez t. i. a hit a tényekkel szembeállítassék.»

Igy az evolúció nagy törvényét Spencer az orvosi rend fejlődésében is beigazolva látja. A «differentiálódás» és «integrálódás» — a «különválás» és a különvált részek tömörülése mellett haladt és fejlődik még ma is az orvosi hivatás. Különváltak az orvosok a papoktól, majd különváltak a foglalkozás minősége szerint még egymástól is. Azután a különvált részek egyenként tömörültek, mind jobban elhatárolódtak, címekkel, a címhez kötött jogokkal iparkodván kidomborítani a hivatáson belül is a fejlődésnek valamely magasabb fokát. A nagyobb tudás és fokozottabb ügyesség ad ezen különválás a jogot és mí a hindu társadalomban a bramínok egvenes férfi ivadéka csak belsőleg gyógyító orvos lehetett, a sebészeket pedig csak a bramínok leányainak ivadékából nevelték, addig ma az európai civilizációban a sebészek differentiálódnak és integrálódnak egy magasabb tekintélvű fejlődési fokra.

A tények ily csoportosítása mellett csábító, megvesztegető Spencernek az orvosi rend fejlődésére is alkalmazott theoriája. Sokan támadták és fogják nyilván támadni ez elméletet jövőben is. A fejlődés tanának a társadalom életében logikai következménye a haladás, a politikában a liberalizmus, és ezért láttuk Spencer legerősebb ellenfelei között az oxfordi egyetem tudós cancellárját és az angol birodalom kormányzóját, a conservatív Salisbury-t. Spencer bizonyító tényei ellen ugyancsak tényeket állítottak sorba melyek azt demonstrálták, hogy

a fejlődés nem mindig különválással és tömörüléssel jár együtt. Az orvosi rend fejlődése azonban erősen bizonyít Spencer mellett. Persze nem mindenütt egyszerre, nem egyidejűleg halad előre a fejlődés ezen a téren sem. Angliában már nagyon erősen kidomborodik a különválás, Németországban a rend organizációjában most érkeztek el a tömörüléshez, másutt meg csekély nyomai egyik és másik folyamatnak. De a fejlődés elmélete azért is kedves, mert biztató, munkára, kitartásra serkentő. A fejlődés mind előbbre,

magasabbra tolja a célt, a magasabb «tömörülésre» azok jutnak, kik már a «különválásban» elől vannak. De azért nagyon szükséges, hogy mindazok, kik e hivatásnak szentelik munkájuk és életük legjobb részét, hízhasanak oly fejlődésben, hogy nemcsak a caraibi Maririk között is bekövetkezhetik a differenciálódás a papok, szemfényvesztők és orvosok között, de hogy a szemfényvesztőktől külön válnak és egy, a fejlődés szempontjából magasabb és dicsőbb egységgé tömörülnek az orvosok — másutt is.

Első Leánykiházasítási Egylet mint szövetkezet, gyermek- és életbiztosító intézet, Budapesten, VI., Teréz-körut 40—42. szám. Alapított 1863. évben. Folyó év június havában 2,067.000 K értékű biztosítási ajánlat nyújtott be és 1,633.000 K értékű új biztosítási kötvény állított ki. Biztosított összegek fejében 106.274 K 94 fillér fizettetett ki. 1904 január 1-től 1904 június 30-ig 10,908.800 K értékű biztosítási ajánlat nyújtott be és 9,181.800 K értékű új biztosítási kötvény állított ki. Biztosított összegek fejében 437.343 K 01 fill. fizettetett ki. Ezen intézet a gyermek és életbiztosítás minden nemével foglalkozik a legolcsóbb díjtételek és legelőnyösebb feltételek mellett.

**A Jövendő előfizetési ára egy óra 1 korona,
negyedévre 3 korona   félévre 6 korona**

Kérjük a hátralékos előfizetőket, sziveskedjenek az előfizetési pénzeket utalványon mihamarabb megküldeni.

A Jövendő előfizetői augusztus havában ingyen kapják meg Bródy Sándor „Szinésznők“ című új könyvét!

**A Jövendő kiadóhivatala,
Budapest, Lövölde-tér 1.**

Szerkeszti: Bródy Sándor.

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Heltai Jenő.

Szerkesztőség: Lövölde-tér 1.

**Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala. Tulajdonos: a szerkesztő
Lövölde-tér 1.**

Beer E. és Társa, ezelőtt «Kosmos» műintézet nyomása, Budapest.